FÖRHANDLINGAR Nationalekonomiska Föreningen 1996-09-24

Sammanfattade och redigerade av PIRJO FURTENBACH

Ordförande: professor **Lars Bergman**
Inledare: finansminister **Erik Åsbrink**, chefekonom **Klas Eklund**, professor **Thorvaldur Gylfason** och professor **Lars Jonung**
Övrig debattdeltagare: civilekonom **Rolf Englund**

Finansplanen och den ekonomiska politiken

Lars Bergman:

Hjärtligt välkomna till Nationalekonomiska Föreningens möte om Finansplanen och den ekonomiska politiken. Jag hälsar särskilt finansminister Erik Åsbrink välkommen liksom de tre opponenterna: professor Thorvaldur Gylfason från Island och ordförande i SNS Konjunkturråd, professor Lars Jonung från Handelshögskolan och chefekonom Klas Eklund från SE-Banken.

Detta är den 63:e gången som landets finansminister uppträder i Nationalekonomiska Föreningen för att diskutera finansplanen och den ekonomiska politiken. Erik Åsbrink är den 14:e finansminister som uppträder här.

Erik Åsbrink:

Herr ordförande, mina damer och herrar, det är en stor ära för mig att få vara här idag. Jag har blivit informerad om att detta tal skall publiceras i sin helhet i Ekonomisk Debatt. Därför vill jag föra till handlingarna att jag inte har något skrivet manus.

Jag lyssnade med intresse på invalet av nya medlemmar i Nationalekonomiska Föreningen. Jag vill erinra mig att man förr i tiden kunde betala antingen 100 kronor i årlig avgift eller också en livstidsavgift på 1000 kronor. Det var oerhört gynnsamt att betala in 1000 kronor, eftersom det var en placering som gav en garanterad årlig real avkastning på 10 procent. Det var på den tiden en fantastiskt bra placering. På senare tid har dock realräntan varit väldigt hög och då framstår denna placering i en annan dager. Men, räntan är på väg ner igen och vi kommer på nytt tillbaka till det gamla läget. Jag vet dock inte vad avgifterna ligger på idag så jag skall inte ytterligare fördjupa mig i ämnet.

Det är roligt att vara här och prata för första gången. Jag räknar med att det blir så där kanske 21 gånger till innan jag lägger av! Jag får pröva mig fram de första gångerna innan jag har hittat formerna. Vi får väl se hur det bär här i kväll.

I fredags lade jag fram en budgetproposition. Det är första gången som den läggs i september. Det finns även andra förändringar. En del av er har kunnat bevittna att den numera inte bara föreligger i skrift utan också på CD-rom. Även om det fanns vissa inkörningssvårigheter fanns den även ute på Internet fr o m kl 9.00 i fre-

dags. Det är inget mindre än en tillgänglighetsrevolution.

Det som är ännu viktigare är att vi nu genomför en helt ny budgetprocess i Sverige. Sverige har under modern tid råkat ut för två statsfinansiella katastrofer – från slutet av 1970-talet till början av 1980-talet respektive i början av 1990-talet. Min finkänslighet förbjuder mig dock från att tala om vad vi hade för regeringar då. Jag tror att en av förklaringarna, förvisso inte den enda, var den slappa budgetprocessen. Det har gjorts jämförelser med andra länder och vi låg i bottengruppen. Nu har vi gjort en stor budgetreform och den är väl förankrad. Riksdagen har varit inblandad och det är ingen partipolitisk stridsfråga. Det innebär att vi har en helt annan möjlighet att utöva kontroll över statsutgifterna. Vi har utgiftstak både totalt och på en rad separata utgiftsområden. Det är i praktiken omöjligt att öka utgifterna på ett område utan att minska utgifterna i första hand inom samma område och i andra hand på ett annat område. Det är oerhört svårt att försvaga den budget som regeringen lägger fram. Detta är väsentligt inför framtiden. Tidigare sipprade utgifterna iväg åt alla möjliga håll. Inte som ett uttryck för medvetna prioriteringar utan som ett uttryck för allmän slapphet. Nu får vi ordning och reda. Om utgifterna ökar gör de det för att vi vill öka dem. Vi får nu möjlighet att göra viktiga prioriteringar. Så skall det vara i en budget. Detta gäller oavsett om det handlar om en stat eller ett företag eller en förening.

Betydelsen av detta tror jag ännu inte är känd och inte till fullo insedd. Jag tror dock att den så småningom kommer att tränga igenom. Det är en viktig strukturell eller institutionell förändring i Sverige som vi kommer att ha glädje av under många år framöver.

Om vi går in på innehållet i budgeten så finns det anledning att gå tillbaka några år. Sverige stod då i en utomordentligt allvarlig situation. Vi hade 1993 det största underskottet i något industriland, möjligen var Grekland på samma nivå. Underskottet i de offentliga finanserna var 12,3 procent av BNP. Den snabba ökningen av statsskulden och räntorna på statsskulden åtföljdes av ökat beroende av långivare i Sverige och utlandet. Men, det var inte bara statsfinanserna som var i olag. Vi upplevde hur arbetslösheten sköt i höjden efter det att Sverige under lång tid hade lyckats vidmakthålla full sysselsättning även när andra länder i Europa hade tappat greppet. Vi upplevde tre år i rad med negativ BNP-utveckling. Vi upplevde hur företag slogs ut, hur investeringarna rasade, hur framtidstron försvann och hur tilltron till Sverige som samhälle och ekonomi fick sig en knäck både i Sverige och internationellt. Det var denna uppgift som den nytillträdda socialdemokratiska regeringen hade att hantera för två år sedan. Jag satt inte själv i denna regering, det var andra som fick hantera detta. Jag kom in för ett halvt år sedan. Det fanns många problem att ta itu med. Men den uppgift som hamnade i högsätet och som behövde lösas under alla omständigheter var den statsfinansiella krisen. Den utlöste snabba och drastiska åtgärder som kunde sammanfattas i ett konsolideringsprogram på 118 miljarder kronor. Detta motsvarar 7,5 procent av BNP. Programmet har genomförts successivt under några års tid.

När jag tillträdde i mars i år kunde jag konstatera att vi inte riktigt såg ut att klara av att nå budgetmålen. Det behövdes litet till. Vi vidtog ytterligare åtgärder och spädde på detta program så att det nu uppgår till ca 126 miljarder kronor. Nu talar jag om varaktiga, permanenta budgetförstärkningar. Engångssatsningar som också har funnits, ligger utanför detta. Det motsvarar 8 procent av BNP. När vi nu ser på utvecklingen av statsfinanserna, är det en remarkabel förbättring som Sverige genomgår. Underskottet i de offentliga finanserna beräknas i år uppgå till ca 4 procent av BNP. Det innebär att vi på tre år minskat underskottet med ca 8 procentenheter av BNP. Om vi jämför med regeringens

egna prognoser från i våras, är underskottet 1 procentenhet lägre än vad vi då trodde.

För 1997 har regeringen satt upp målet att underskottet skall ligga på högst 3 procent av BNP. Detta är ett av de s k konvergenskraven som vi skall klara för att kvalificera oss för inträde i den Europeiska valutaunionen. Efter de åtgärder vi nu vidtagit tyder våra beräkningar på att vi klarar detta med hygglig marginal. Underskottet beräknar vi nu skall bli 2,6 procent av BNP.

Vi har satt upp ytterligare ett mål för 1998. Då skall underskottet vara borta. Vi skall uppnå jämvikt i de offentliga finanserna. Även det ser ut att kunna klaras av även om osäkerheten naturligtvis är litet större när vi talar om 1998. Budgeten omfattar ju strängt taget bara ett år även om vi gör framräkningar.

Det är en vanlig uppfattning att detta sker huvudsakligen eller uteslutande genom skattehöjningar. Under fem år förstärks vår budget med 12,3 procentenheter. Det är en förbättring som saknar internationellt motstycke. Av dessa 12,3 procent ligger 10,9 procentenheter i form av en reducerad utgiftskvot och 1,4 procentenheter i form av en höjd inkomstkvot. Under detta ligger naturligtvis en del andra faktorer som komplicerar bilden. Det är ingen tvekan om att vi har genomfört betydande skattehöjningar och att det finns faktorer som påverkar siffrorna. Men jag vill ändå visa att det är en myt att budgetkonsolideringen helt eller främst skulle ha uppnåtts genom skattehöjningar. Den huvudsakliga delen av konsolideringen ligger på utgiftssidan. Om vi räknar framåt bortom 1998, kommer vi att få en fortsatt sänkt utgiftskvot i den svenska ekonomin.

I den finansplan som finns bifogad till budgetförslaget höjer vi ambitionen ytterligare ett steg. Vi säger att bortom 1998, dvs från 1999 och framåt, skall vi eftersträva ett överskott. Det står t o m ''ett permanent överskott i de offentliga finanserna''. Det finns anledning att kommentera det något närmare och motiven bakom detta och hur det skall tolkas. Jag är inte beredd att tolka det med några siffermässiga preciseringar, men jag vill ändå beskriva tankarna kring detta.

Vi har ju en tradition i Sverige. Under långa tider under efterkrigstiden har vi haft överskott i de offentliga finanserna. Ibland har det skett genom starka statsfinanser och under långa perioder har det skett genom ett sparande i AP-fonden. Trots den snabba förbättringen av de offentliga finanserna som nu sker, smälter överskottet i AP-fonden ihop och blir mindre och mindre. Detta skärper kraven på en positiv utveckling i statsfinanserna. Vi har haft ett överskott i de offentliga finanserna under de mest lyckosamma perioderna under efterkrigstiden. Under stora delar av 1950- och 1960-talen hade vi i Sverige en ganska hög ekonomisk tillväxt. Den möjliggjorde på en och samma gång höjda reallöner, ökad standard och reformer. Vi har haft full sysselsättning och ett näringsliv som utvecklades. Samtidigt hade vi en stark utrikesbalans, en låg inflation och starka offentliga finanser – till och med överskott. Det går att återfå denna kombination av en rad gynnsamma omständigheter. Jag tror att de i viss mån hänger ihop. Jag skall i alla fall peka på två faktorer som ligger bakom denna strävan att på nytt få överskott i de offentliga finanserna. Det ena handlar om människornas tilltro till våra socialförsäkringssystem och vårt pensionssystem. Dessa skall kanske reformeras, men oavsett hur de ser ut har det stor betydelse om människorna tror att det är hållbart. Det tror man inte om man har stora underskott i de offentliga finanserna. Man räknar då med, och det med rätta, att politikerna kommer att ändra spelreglerna och försämra förmånerna. Då garderar man sig mot detta genom ett privat sparande och överdriven återhållsamhet när det gäller privat konsumtion. Människorna blir rädda, försiktiga och vågar inte satsa. Men, det handlar inte bara om individer och konsumenter, det handlar

också om företag som skall våga investera och bygga ut. Jag tror att starka offentliga finanser bidrar till att återskapa den framtidstro som vi behöver i detta land.

Det handlar också om att vi behöver bygga ut vår produktionsapparat. Vi behöver öka investeringarna. De har ökat en del, men det räcker inte. De behöver byggas ut ytterligare. Jag tror att vi skall finansiera detta med ett inhemskt sparande och inte genom att låna i utlandet, då vi redan har en stor utlandsskuld. För min del får utbyggnaden ske till en del genom ett privat sparande. Men jag tror också att det är viktigt att vi får bidrag från ett offentligt sparande. Exakt hur stort överskottet skall vara, kan jag inte säga idag. Det är inte heller så att det skall ligga exakt oförändrat över tiden. Det är bra att vi har ett svängrum så att vi kan parera lågkonjunkturer som kommer att inträffa också i framtiden. Sverige har erfarenhetsmässigt större svängningar i sina offentliga finanser än många andra länder. Det är ett ytterligare skäl till att vi skall lägga ribban litet högre i Sverige än i andra länder. Man kan knyta an till den aktuella diskussionen inför EMU. Där sätts upp ett långsiktigt mål att man under inga omständigheter skall ha ett större underskott än 3 procent. Om man skall vara säker på att inte komma under den nivån bör man sträva efter att ligga en bra bit över och vårt avstånd kanske behöver vara större än i en del andra länder.

Denna budget är den första budgeten på åtskilliga år som inte innehåller nya, stora sparpaket eller nya, stora skattehöjningar. På vissa punkter sker dock vissa preciseringar jämfört med vad som har sagts tidigare. Det finns inga nya sparbeting eller nya skattehöjningar. Redan detta är rimligtvis en stor framgång och ägnat att minska oron för framtiden och att öka framtidstron. Det är trots detta möjligt att fortsätta den successiva förbättringen av de offentliga finanserna. Detta sker trots att vi har relativt försiktiga antaganden om den ekonomiska tillväxten. Det finns en osäkerhet i detta men vi har inte lagt in några glädjekalkyler. Det är ett fullt realistiskt mål att vi klarar denna utveckling mot balans och överskott i de offentliga finanserna.

Om vi ser på ekonomin i övrigt tycker jag att det finns allt flera tecken som tyder på att Sverige nu står inför en konjunkturuppgång. Det finns tecken både i vår omvärld och i Sverige. Vi påverkas av utvecklingen inte minst av andra tongivande länder i Europa och vi ser en ljusning i en rad länder. Det finns några undantag, Frankrike och Italien. Men i Tyskland, England och en rad mindre länder är det ingen tvekan om att kurvorna pekar uppåt. Vi ser också en växande optimism i den svenska ekonomin. Vi ser det på detaljhandelsutvecklingen, bilförsäljningen och i enkäter riktade både mot privatpersoner och företag. Vi ser det i en ökad orderingång i industrin och ökad industriproduktion. Vi ser det i de senaste konjunkturbarometrarna. Dessa tecken syns än så länge inte i folks vardag och därför möts budskapet med en viss misstro. Budskap vinner trovärdighet först den dag som det sker saker i den faktiska verkligheten. Där är vi inte riktigt ännu. Men jag är ganska säker på att vi kommer dit successivt under loppet av nästa år. Det innebär att vi har skruvat upp våra prognoser något. Detta gäller inte bara för oss utan för en rad andra prognosmakare. Vi räknar med en tillväxt i år på 1,6 procent av BNP och nästa år på 2,3 procent. Detta är ingen våldsam konjunkturuppgång men det är en klar uppgång och det finns förutsättningar för att den skall kunna fortsätta under några år.

Om vi ser på utvecklingen inom komponenter av BNP-utvecklingen, är det en svag utveckling av den offentliga konsumtionen både i år och nästa år. Det är dock svårt att göra tillförlitliga prognoser om den statliga konsumtionen. Det har att göra med försvarsbeställningar. Om en beställning av ett JAS-flygplan sker 1996 eller 1997 är det tillräckligt mycket för att det skall påverka försörjningsbalansen. Vi skall försöka förbättra prognosmetoderna inom det området.

Den privata konsumtionen har ju utvecklats svagt även i år men vi ser tecken på en klar förbättring nästa år. Det skall dock sägas att det alltid är svårt att göra prognoser på privat konsumtion, därför att hushållens sparande är oerhört vanskligt att uppskatta.

Investeringarna ökar kraftigt i år, inte minst i näringslivet. Ökningen fortsätter även om den sker i något långsammare takt nästa år. Det som går överraskande bra är exporten. Man kunde ha väntat sig en dämpning efter kronans uppskrivning men exporten fortsätter att tuffa på i bra takt samtidigt som importen inte ökar särskilt mycket. Det leder till en fortsatt förstärkning av handels- och bytesbalansen. Nästa år får vi kanske det största överskottet som andel av BNP av alla OECD-länder. Det är bra. Det möjliggör för oss att amortera av den alltför stora utlandsskulden.

Ett annat område som är utomordentligt glädjande är den låga inflationen. Vi har nu en ökning av konsumentpriserna med 0,3 procent. Jag tror att vi därmed ligger lägst i hela OECD-området. Det intressanta är reaktionerna på detta. Jag möter ofta frågan om detta inte innebär att vi skall få deflation. Hur stor är risken för deflation i Sverige? Jag betraktar den risken som utomordentligt liten. Jag tror snarare att vi står inför en konjunkturuppgång. Jag tror inte alls att vi har någon risk för deflation i Sverige. Men jag möter också folk som är bekymrade och som säger: Borde inflationen vara litet högre? Den här är ju onormalt låg. Det skulle bli lite mera tillväxt och lite mera sysselsättning om vi släppte upp inflationen några procent. Jag vill bestämt varna för ett sådant synsätt! Det är en oerhört stor framgång att vi har låg inflation. Detta är någonting vi skall glädja oss åt. Vi skall göra allt som står i vår makt för att fortsätta att hålla inflationen på en låg nivå under en lång följd av år. Det är en av mina främsta uppgifter.

För att öka förtroendet för den svenska ekonomiska politiken är det mycket viktigt att vi kan hålla kvar inflationen på en låg nivå. Det är inte bara sakligt riktigt att göra detta, det har också ett starkt stöd hos det svenska folket. Om man frågar det svenska folket om de tycker att maten skall bli dyrare, att boendekostnaderna borde höjas, om kläder och resor och annat skall fördyras, är jag övertygad om att en mycket stor majoritet av det svenska folket inte alls tycker att så borde ske. Det är bra att priserna är stabila. Här talar både sakliga skäl och folkets stöd för en och samma sak. En fortsatt låg inflation kan betyda mycket för att få lägre räntor och för att få ett stärkt förtroende för den svenska ekonomin. Därmed får vi ökad sysselsättning och ekonomisk frihet.

Det finns naturligtvis fortfarande stora problem i den svenska ekonomin. Det finns fördelningspolitiska problem. De gångna årens ganska hårdhänta sanering av statsfinanserna har skett på ett sätt som naturligtvis inte alltid har inneburit en finstämd avvägning. Det har inneburit att vissa människor i vissa grupper har kommit i kläm. Det finns problem på ett område som vården. Det finns en stark, folklig förankring för upfattningen att vården skall få tillräckligt stora resurser och fungera väl.

Det finns naturligtvis en stor oro över den höga arbetslösheten. Ett fenomen som fortfarande är ganska nytt i Sverige, till skillnad från många andra europeiska länder. Den höga arbetslösheten kommer att skapa allt större problem om den består och om vi får en långtidsarbetslöshet av stor omfattning såsom andra länder redan har fått.

Regeringen har satt upp målet att vi skall halvera den öppna arbetslösheten till år 2000 från ca 8 procent i dag till 4 procent år 2000. Detta mål föranleder en hel del kommentarer. En typ av kommentar är att det borde vara den totala arbetslösheten eller att det borde vara sysselsättningsutvecklingen. Man kan naturligtvis diskutera detta. För min del är det viktigt att vi

inte bara skall minska den öppna arbetslösheten utan också se till att minska den totala arbetslösheten. Det är avgörande hur många människor som är i arbete. Här ligger Sverige ganska högt även efter de senaste årens bakslag. Men vi ligger lägre än vad vi gjorde för några år sedan. Ambitionen måste naturligtvis vara att få upp sysselsättningen väsentligt. Man säger också att detta klarar ni inte. Det är orealistiskt. Ni har ingen politik för detta. Det här kommer att misslyckas. Man plockar till och med fram siffror ur finansplanen och säger att ni visar ju själva att ni inte tror på detta. Och då tar man fram det ena av de två scenarier som vi redovisar.

Vi har ett basalternativ och ett tillväxtalternativ. Båda leder till att den öppna arbetslösheten minskar påtagligt fram till år 2000. I basalternativet går arbetslösheten ner till 5,7 procent, dvs den minskar inte tillräckligt. I tillväxtalternativet går den ner så mycket som vi har sagt att vi vill få den ner till, 4 procent. Då tolkas basalternativet så att det är identiskt med regeringens politik och det andra skulle vara någon räkneövning som försvinner ut i periferin. Så är det inte. De är två alternativa sätt, två alternativa scenarier. Man kan diskutera realismen kring dessa. Men det viktiga är att klargöra att vi har bättre utsikter att klara en lägre arbetslöshet om vi får upp tillväxten i landet. Det är i och för sig ett ganska trivialt konstaterande, men så är det. Det pekar naturligtvis på att det är önskvärt och eftersträvansvärt att höja den ekonomiska tillväxten.

Är vi nu så förfärligt handlingsförlamade som det har sagts? Jag kan inte riktigt hålla med om detta. Långbänk och handlingsförlamning speglar inte vår strategi. Vi har vidtagit extraordinära åtgärder: att sammankalla riksdagen mitt under semesteruppehållet för att fatta beslut om sysselsättningsproposition och att få ett snabbare ikraftträdande i de fall det var möjligt. Det är inte mer än två månader sedan dessa beslut fattades. De verkar på något sätt ha glömts bort. Samma dag som propositionen lades och debatterades i riksdagen, kom en journalist till mig och den första frågan hon hade var: När kommer nästa proposition? Det är irriterande, denna jakt på nyheter från media. De fungerar så, det är inte mycket att säga om det, men innebär ändå att förslag som är en dag gamla är totalt ointressanta och passerade. Det finns naturligtvis också ett intresse från oppositionen att ständigt utpeka regeringen som handlingsförlamad och idéfattig.

Det finns en rad förslag som har beslutats av riksdagen. Det intressanta och det som är viktigt att komma ihåg, är att en stor del av dem ännu inte har trätt i kraft. Här ligger skattelättnader för små och medelstora företag, lättnader i dubbelbeskattning och sänkta arbetsgivaravgifter; små och medelstora företag är ju som bekant en omhuldad företeelse. Här ligger sänkt skatt på bilförmåner. Ännu för en kort tid sedan var det oklart hur exakt detta skulle utformas, men nu är det klart och det kommer att träda i kraft vid årsskiftet. Det innebär en stimulans för den svenska bilindustrin.

Vi har beslutat om tre miljardprogram för miljön, för näringslivet och för Östersjöregionen som inte heller ännu har hunnit träda i kraft. Vi har beslutat om åtgärder för att ta hand om en del äldre arbetslösa, där alternativet var fortsatt arbetslöshet. Dessa skall få tillträde till arbeten i den offentliga sektorn. Det skulle ha trätt i kraft vid årsskiftet men vi tidigarelägger det ett par månader, men det har ännu inte börjat att verka.

När jag ser ett antal studenter framför mig här, kan jag inte låta blir att tänka också på att vi nu lägger förslag om att bygga 15 000 nya studentbostäder. Det är också en stimulans i byggsysselsättningen. Det stora programmet och som man också kan få associationer till när man befinner sig i Handelshögskolans aula är den kraftiga utbyggnaden av både högre utbildning och vuxenutbildning i Sverige. Till största delen har dessa inte

ännu börjat genomföras. Det tar flera år att genomföra programmet fullt ut. Förutom att det naturligtvis innebär kompetenslyft för många människor, som får bättre möjligheter att hävda sig på arbetsmarknaden i framtiden, innebär det också redan på kortare sikt en stimulans till sysselsättningen inom utbildningsväsendet.

Dessa är till största delen åtgärder som ännu inte har hunnit träda i kraft. Dessa tillsammans med en konjunkturuppgång och tillsammans med den stimulansutveckling vi har med den sjunkande räntenivån kommer att ge effekter 1997 och framöver. Vi har sett hur räntan under senare tid har sjunkit. Även om vi fortfarande ligger högt i förhållande till en del andra länder har vi ändå haft en utveckling oavbrutet neråt nu under en tid. Riksbanken har sänkt korträntan tjugo gånger sedan början av året, senast i morse. Erfarenhetsmässigt tar det mellan 12 och 18 månader innan sänkt ränta får ett genomslag hos företag och industrier. Vi har inte sett effekterna av detta ännu men jag tror att de kommer.

Jag skulle inte våga stå upp här och säga att det som har gjorts är tillräckligt. Man kan säga att basalternativet som har jämställts med regeringens samlade insatser, bygger på förutsättningar att regeringen inte gör någonting mer under perioden fram till år 2000. Är det någonting som är orealistiskt, så är det väl detta. Att vi skulle stänga butiken och inte bedriva någon ekonomisk politik under de fyra år som denna period omfattar. Det är klart att vi kommer att vidta flera åtgärder. Vi kommer att markera sysselsättningsfrågans betydelse, vi kommer att varje halvår få kontrollstationer med början våren 1997. Vi skall där se om utvecklingen går i rätt bana och tillräckligt fort. Om den inte gör det, om den går åt fel håll eller för långsamt, är det självklart att vi har en beredskap att vidta ytterligare åtgärder.

Nu får jag höra: Varför gör ni inte dessa åtgärder redan nu? Varför gör ni inte allt redan nu? Varför gjorde ni inte allt redan för fem år sedan? Det är ett par idiotiska invändningar som är svåra att ta på allvar. Det går inte till på det sättet att man vidtar alla nödvändiga åtgärder vid en och samma tidpunkt och sedan stänger man igen butiken och inväntar den fantastiska utvecklingen. Det handlar om en kontinuerlig verksamhet där man ständigt måste ta hänsyn till nya omständigheter, nya prognoser och nya problem som dyker upp. Så har det alltid varit och så kommer det alltid att vara. Vi behöver inte ens sitta här och gissa vad vi skall arbeta med. Det finns en rad frågor som jag kan peka ut. Vi kommer att jobba med dem och de har i varierande utsträckning betydelse för sysselsättning och arbetslöshet. Det handlar om energipolitik där vi har viktiga beslut att fatta. Det handlar om att genomföra en stor pensionsreform. Det är önskvärt att vi kan genomföra den under bred uppslutning över blockgränserna. Det nya pensionssystemet skall ha en stark uppslutning och inte riskera att utsättas för ständiga ändringar. Det handlar om att vi skall genomföra fortsatta förändringar inom den offentliga sektorn och på arbetsmarknaden. Det handlar om att vi skall reformera lönebildningen i Sverige. Jag vill också säga att det sistnämnda inte i första hand är ett ansvar för statsmakterna utan att det ansvaret huvudsakligen ligger på arbetsmarknadens parter.

Om jag skall peka ut något område som särskilt viktigt, så är det detta. Vi har inte en väl fungerande lönebildning i Sverige. Vi har under en lång period sett att lönebildningen inte fungerar. Och även de avtal som vi nu lever under har lett till för höga nominella löneökningar. De är högre än vad våra konkurrentländer har. De är anmärkningsvärt höga med hänsyn till arbetsmarknadsläget. Vi skall naturligtvis eftersträva att det skall bli möjligt att få reallöneökningar. Det har varit dåligt med det under lång tid. De höga nominella löneökningarna har inte lett till reallöneökningar av en nämnvärd omfattning.

Löneökningarna skall ske på en låg no-

minell nivå så att vi kan vidmakthålla en låg inflation och så att vi inte slår ut jobb utan tvärtom kan skapa nya jobb i det svenska näringslivet och därmed få ett viktigt bidrag till minskad arbetslöshet. Ansvaret ligger på parterna. Jag är inte anhängare av en statlig inkomstpolitik. Jag anser att det är en stor fördel om parterna har ansvaret över lönebildningen. Parterna klarade inte den betydligt mindre uppgiften att enas om arbetsrättens utformning och då fick regeringen till sist gripa in och ta över detta. Om man inte klarar lönebildning, som har mycket större betydelse och som är själva kärnverksamheten både för fackliga organisationer och arbetsgivarorganisationer, är det den slutliga kapitulationen. Då måste man undra vad det får för konsekvenser. Jag hoppas att man skall kunna komma fram till en bättre fungerande lönebildning. Det kommer att ta tid och bli besvärligt men jag tror att det är möjligt.

Ytterligare en fråga av stor betydelse som jag inte skall gå in närmare på här, i varje fall inte i inledningsanförandet, är Sveriges relationer till Valutaunionen. Det är en fråga som har utomordentligt långtgående betydelse för Sverige. Jag är övertygad om att den kommer att genomföras enligt den utsatta tidtabellen.

Vi har mycket att arbeta med framöver och vi har många problem kvar att lösa. Och konstigt vore det väl annars. Jag tycker ändå att jag har anledning att nu när budgetpropositionen har lagts känna en viss förtröstan inför framtiden. För att återvinna balans och styrka i statens finanser är det faktiskt en helt avgörande och nödvändig förutsättning att vi skall klara alla de andra frågor som vi har att brottas med under de kommande åren. Vi har kommit mycket långt i Sverige. Jag fick en hel del klappar på axeln och uppmuntrande tillrop när jag mötte mina kollegor från övriga EU-länder i Dublin under helgen. De tycker att det är anmärkningsvärt att vi har lyckats med detta under så kort tid. En del visste inte ens om det och hade nästan svårt att tro att det är sant. Det här tyder på att det finns en del pedagogiskt arbete att utföra innan innehållet har spritt sig i Sverige och i utlandet. Jag har gott hopp inför framtiden att försöka att klara av de andra uppgifterna också nu när vi har lagt en stabil grund. Vi har lagt en grund för att folk i detta land skall känna en ökad tillförsikt inför framtiden.

Lars Bergman:

Nu övergår vi till opponenterna. De skall komma i följande ordning: först är det Klas Eklund, sedan Lars Jonung och till sist Thorvaldur Gylfason.

Klas Eklund:

Herr ordförande, herr statsråd, mina damer och herrar. Årets budgetdebatt har förutsättningar att bli spännande. Det ekonomiska läget förändras, och debattlandskapet med det. Efter att svensk ekonomi under fem, sex år kastats från den ena krisen till den andra börjar vi nu se viss stabilitet. Här håller jag med Erik Åsbrink. Det ger möjlighet att på ett annat sätt än tidigare rikta sökarljuset på långsiktiga frågor.

Jag tänker utnyttja min tid i detta inlägg till att granska det ekonomiska läget och budgetpropositionen från två håll: dels som verksam på de finansiella marknaderna, dels som tidigare produktivitetsutredare och forskare i omvandling och tillväxt.

Slutsatsen – för den som vill ha den redan nu och sedan somna in eller gå – är att budgeten får väl godkänt ur finansmarknadens kortsiktiga perspektiv, men måste ses som svag ur ett långsiktigt produktivitets- och utvecklingsperspektiv.

Budget och räntor

Utgångspunkten för en finansiell analys är att den svenska kapitalmarknaden numera är en integrerad del av den internationella kapitalmarknaden. Räntor och börskurser bestäms av hur den internationella marknaden värderar svenska tillgångar i förhål-

lande till utländska. Mer konkret jämför placeraren avkastningen på likartade svenska och utländska tillgångar i nationella valutor, korrigerar för förväntad växelkursförändring och eventuell tillkommande riskpremie. Detta är det så kallade ränteparitetsvillkoret. Poängen är att omvärldens, i praktiken Tysklands, ränta sätter golvet för den svenska; hur långt över detta golv den svenska räntan hamnar beror på de utländska placerarnas uppfattning om den svenska ekonomins – och valutans – stabilitet.

Sambanden över tiden är – om man rensar för lite brus – väldigt tydliga. Hög inflation, stora budgetunderskott och svag bytesbalans ger hög ränta. Det är inte så svårt att förstå. Om man har haft hög historisk inflation och dåliga utrikesaffärer får man svag valuta, medan stora budgetunderskott skapar farhågor för sedelpressfinansiering – med vidhängande inflation.

Riskpremien hänger samman med volatilitet och politisk osäkerhet. Politiska kriser ger osäkerhet om vilka spelregler som gäller. Vi har också det faktum att omläggningar av penningpolitiken i sig själv kan orsaka svängande växelkurser. Om centralbanken sänker reporäntan ökas efterfrågan och penningmängden; det gör att marknadsräntan faller, vilket i sig skapar ett utflöde av valuta och därmed svagare valuta. Men ökad efterfrågan och penningmängd sätter också igång en inflationsprocess, som driver upp räntorna och drar växelkursen åt andra hållet. Resultatet kan bli att valutan först kastas åt ett håll, men sedan svänger åt andra hållet i en korrigerande rörelse; något som ekonomerna kallar ''overshooting''. Sådana processer kan bli självförstärkande, om placerarna agerar kortsiktigt och i flock, med ”följa-John''-beteende som ledstjärna.

Slutsatserna är två. Dels att den avreglerade, globala kapitalmarknaden kan vara väldigt volatil. Dels att räntenivån och dess förändring i en integrerad, avreglerad värld utgör långivarnas ”betyg'' på nationen och dess låntagare. Hög ränta visar på svagt förtroende, låg ränta antyder stabilitet. Låg ränta kan alltså inte kommenderas fram, utan måste ''förtjänas'', genom att skapa förtroende för att inflationen kommer att förbli låg, valutan stabil och budgeten stark.

Mot den här bakgrunden är den svenska räntans svängningar de senaste åren inte svåra att förklara. Historiskt hög inflation och bytesbalansunderskott har legat som en black om foten. Ovanpå detta har kommit ett budgetunderskott, som under en period gav en närmast okontrollerad ökning av statsskulden. Som lök på laxen fick vi upprepade regeringsskiften och våldsamma kast i den ekonomiska politiken. Inte undra på att Konungariket fick höga räntor.

Men samma modell kan också förklara vad som var bra, varför räntorna fallit det senaste året. Låt mig framhålla fem punkter – som för övrigt stämmer bra överens med vad Erik Åsbrink har talat om.

1) Inflationen har tryckts tillbaka, på samma sätt som i de flesta länder i Europa. Hög arbetslöshet dämpar lönekostnaderna (även om de fortfarande stiger för mycket), skärpt konkurrens gör det svårare att vältra över kostnader på konsumenterna, och en stram penningpolitik har efter hand vunnit ökad trovärdighet.

2) Bytesbalansen har visat överskott flera år i rad, till en början på grund av en svag krona, vilket inte är så imponerande. Men överskottet har bestått också i år, trots kronans appreciering, vilket är mer intressant. Utlandsskulden är dock fortsatt stor, och här skall man notera att detta fortfarande påpekas av de internationella kreditvärderingsinstituten.

3) Budgetunderskottet har minskats i remarkabel takt. Jag håller med Erik Åsbrink på den punkten. För mig var vattendelaren konvergensprogrammet i april 1995, med dess ambitiösa mål-

sättning samt halvårsvisa uppföljningskrav. Jag tror att Erik Åsbrink nästa år kommer att kunna redovisa ett underskott under de målsatta tre procenten av BNP. Till en del har förbättringen skett med hjälp av kreativ bokföring och periodiseringseffekter (avfallsfond, indragning av premiereservsmedel, momsuppbörd) – men betydligt mindre än i många andra länder. Kvar står obestridligen att statsfinanserna i dag är i mycket bättre skick än vid den förra budgetdebatten i Nationalekonomiska Föreningen.

4) Den nya budgetordningen ger goda förutsättningar att även fortsättningsvis hålla ordning på statsfinanserna. Jag var själv ordförande i ESO (Expertgruppen för Studier i Offentlig ekonomi) när Per Molander skrev den utredning som Erik Åsbrink talade om, den svenska budgetprocessens icke stringens; jag minns hur jag när den presenterades dristade mig att säga att Sverige i detta avseende spelade i ''spaghettiligan'' – och hur jag dagen därpå blev uppringd av en ilsken italiensk kollega, som starkt förebrådde mig för att jag sålunda förolämpat den italienska ekonomin. Nu är det annorlunda. Sveriges budgetprocess hör, från och med 1997, om man ska använda Per Molanders gamla mätmetod, till de mer stringenta i Europa. Detta är en mycket stark förbättring av läget och det minskar risken för återfall i statsfinansiellt moras.

5) Slutligen: Det politiska läget har kanske också en viss, om än svårkvantifierbar, effekt. Den nya budgetordningen gör att regeringens förslag har större chans att överleva i riksdagen, eftersom oppositionen måste gå samman om ett gemensamt motförslag. Eftersom (s) har gått mot mitten och splittrat den politiska oppositionen förefaller det inte osannolikt att Erik Åsbrink skall lyckas genomföra regeringspolitiken. Oavsett vad man tycker om politikens innehåll ger detta en viss stabilitet åt politikens ramar.

Slutsatsen av allt detta är att det finns goda skäl till finansanalytikernas mer positiva syn på Sverige under det senaste året; något som kunnat avläsas i fallande marknadsräntor och en starkare krona. Räntedifferensen mot Tyskland har minskat till under 11/2 procent, vilket betyder att Sverige lämnat ''C-laget'' och närmat sig det europeiska ''B-laget''.

Det är visserligen inte första gången som Sverige haft en låg räntedifferens mot Tyskland. Det hade vi också en kort period i början av 1994; men det framstår i efterhand som en felaktig glädjereaktion från finansmarknaden – en ''over-shooting'' i alltför positiv riktning. Nu ter sig situationen mer stabil, av de skäl som jag räknat upp. Särskilt gäller detta om marknadens aktörer – och då i synnerhet de stora amerikanska slutplacerarna – börjar se svenska statspapper som ett naturligt inslag i en långsiktig obligationsportfölj, snarare än som ett spekulationspapper, som man köper och säljer endast för korta innehav. Det är ingen tvekan om att den nyligen framlagda statsbudgeten bidrar till en sådan bild av ett mer stabilt Sverige.

Strukturfrågorna

Därmed inte sagt att allt är frid och fröjd. Ty visserligen har mycket hänt under de senaste åren, både när det gäller budget och en del strukturfrågor – EU-medlemskap, vissa avregleringar, skattereform – men tro inte att det mesta är överståndet, långt därifrån. Ty i vår omvärld har om möjligt ännu mer hänt under de här åren. Min bestämda uppfattning är att ribban för Sverige har höjts.

Och medan regeringen förtjänar beröm för agerande i budgetpolitiken, förtjänar den kritik när det gäller mer övergripande och långsiktiga frågor: Vart är världsekonomin på väg? Vilka konkurrensförutsätt-

ningar gäller i den globala ekonomin? Hur ser de svenska styrkorna och svagheterna ut? Vilka strukturella grepp måste till vad gäller arbetsmarknad, transfereringar, skatter, utbildning och företagarklimat? Vad krävs om Sverige inte bara ska kvala in i det finansiella B-laget utan också kliva in i ett internationellt A-lag vad gäller tillväxt, realinkomster och sysselsättning?

Här är det tyvärr uppenbart, enligt min mening, att regeringen saknar en övergripande, sammanhängande strategi. Man blir inte heller klokare av den nya budgetpropositionen, som helt försummar att placera in Sverige i något världsekonomiskt sammanhang.

För egen del så tycker jag att det som just nu sker i världsekonomin är mycket omvälvande. Just nu tar en miljard människor i Asien steget från fattigdom till en global medelklasstillvaro. Närmare oss, i Östeuropa, håller ytterligare ett hundratal miljoner människor på att inlemmas i marknadsekonomin. Detta får långtgående konsekvenser för de ”gamla” industriländerna i Väst.

Det vore utanför ramarna för detta föredrag att diskutera exakt vad detta beror på, men en faktor bakom omvandlingen är planekonomiernas sammanbrott och marknadsekonomins seger. En annan är den tekniska utvecklingen, produktivkrafternas roll, där det är lättare att nu kommunicera dygnet runt och samverka i nätverk och ”matriser”, där produktionen kan flyttas till just den ruta i det globala nätverket där den för närvarande passar bäst. Snabbare transporter och ny informationsteknologi gör att överföringen av ny teknik mellan regioner går mycket snabbare. Det finns därför inte längre något tydligt samband mellan kvalitet och kostnader som det fanns förut, när man kunde välja mellan att producera med hög produktivitet och kvalitet i I-länderna men med låg kvalitet och billigt i U-länderna. Nu går det, förenklat uttryckt, att producera billigt men ändå med hög kvalitet genom att flytta ny teknik till lågkostnadsområdena.

För oss i Sverige innebär förändringarna både möjligheter – när köpkraften växer på de nya marknaderna – och hot, nämligen om vi inte förmår upprätthålla konkurrenskraften gentemot de nya uppstickarna.

Hittills har utmaningarna framför allt påverkat varuproduktionen, men det kommer mer och mer att börja gälla tjänsteproduktion. Ekonomerna talar om faktorprisutjämningsteoremet; att priset på en produktionsfaktor (i det här fallet arbetskraft) tenderar att utjämnas mellan länder när handelshinder och gränser rivs och länderna blir mer likartade. Mer konkret: Om företag i Sverige inte kan höja produktiviteten i förhållande till de nya konkurrenterna, kommer svenska löner att tvingas anpassa sig till lägre löner i billigare länder.

Vägen att klara detta låter lätt – på papperet. Man skall snabbt gradera upp produktion och kompetens till högre nivåer, och helst till sådana produkter och tjänster som inte är lika rörliga och konkurrensutsatta. Lätt att säga, men svårt att åstadkomma.

Det är här regeringen tycks sakna riktig strategi. Det syns på en rad områden. Låt mig ta några exempel, och just dem som Erik Åsbrink själv tog upp i sitt inledningsanförande.

1) Det syns på arbetsmarknaden. Trots det stolta löftet att halvera arbetslösheten ser vi inte mycket av det som verkligen skulle krävas. Den stora sysselsättningsproposition som Erik Åsbrink var så stolt över, gick i alla fall för mig ganska spårlöst förbi. Det är inte för att den inte innehöll en massa konkreta förslag, utan poängen är att den inte hade någon riktig strategi. Den gav inte riktigt svar på frågorna hur man skall klara arbetslösheten, hur de internationella utmaningarna ser ut, om risken för ”jobless growth” och om behovet att förändra arbetsmarknadens funktionssätt.

Man kan ge många exempel på och konkretiseringar av detta. Ett exempel är utformningen av transfereringssystem som skulle kunna spela en mycket mer aktiv roll. Regeringen har nu anpassat utgiftssystemen till att orka bära en hög arbetslöshet, men har inte tacklat den långsiktigt viktigare uppgiften, nämligen att förändra systemen så att de i sig bidrar till att minska arbetslösheten. Detta låter abstrakt, men ett konkret exempel som har varit uppe i debatten är arbetslöshetsförsäkringen, där avgifterna i högre grad än i dag skulle kunna differentieras efter risken att bli arbetslös i de olika branscherna, vilket i sin tur kan bidra till att förbättra lönebildningen.

Om lönebildningen säger regeringen att detta är parternas ansvar. Men det måste ändå vara regeringens och riksdagens ansvar att skapa de juridiska och politiska ramarna för en produktivitetsbefrämjande lönebildning. Det handlar både om nivå och om struktur. I dag brottas regeringen med de frågorna, i stark vånda och djup konflikt, inte minst med LO. Resultatet är fyllt av kompromisser. Återställare ena året och återställande av återställarna nästa år. En ny arbetsrätt, som möjligen skapar något mer flexibilitet – men knappast tillgodoser kraven från den nya arbetsmarknaden, och som heller inte gör något åt konfliktreglerna. En oklar inställning till förhandlingssystemet, trots att detta upprepade gånger havererat. Jag tycker mig rätt ofta se en viss bockfot sticka fram i argumentationen, nämligen förhoppningar om ett nytt, centralt Rehnbergavtal, trots att alla vet att tiden nu slutgiltigt sprungit förbi sådana dirigistiska manövrer.

2) Vi ser också avsaknaden av strategi i ett ogenomtänkt förhållningssätt till sparande och kapitalbildning. Regeringens företrädare talar numera i tid och otid om att hushållen sparar ''onödigt'' mycket. Samtidigt vill man, som Erik Åsbrink sade, bygga upp ett permanent överskott i den offentliga sektorn. Det privata sparandet skall således minska och det offentliga öka. Varför? Vad är det, konkret, som får finansministern att tro att den offentliga kapitalbildningen skulle vara mer effektiv – och i vilka avseenden – än den privata? Vad skulle det offentliga sparandet kräva för typ av skattekvot och vad skulle den skattekvoten få för effekter på arbetsmarknaden? Och är inte hushållens ökade sparkvot i själva verket ett fullständigt rationellt beteende i en situation, då trygghetssystemen ändras fram och tillbaka utan någon genomskådlig plan eller tidtabell?

Ett exempel på detta och som Erik Åsbrink själv tog upp är pensionsreformen. När kommer den? Hur kommer den att se ut? Hur ska den enskilde förbereda sig? Många frågor, inga svar. Varför har regeringen dragit in avsättningen till premiereservsdelen – 20 miljarder? Skall man fortsätta med det? Vad skickar det i så fall ut för signaler till spararna?

3) Vi ser avsaknaden av strategi också i förhållningssättet till den offentliga sektorn, dess verksamhet och finansiering. Man skulle kunna tala mycket om brister i den offentliga verksamheten. När Erik Åsbrink talade om utbildningspolitik och energipolitik finns det mycket man skulle kunna diskutera. De ämnena förtjänar dock en egen behandling; något som vi tyvärr inte hinner med i kväll. På skattesidan handlar det både om det samlade skattetrycket, som nu stiger igen, och om de ideligen återkommande små ändringarna av systemet. För egen del är jag övertygad om att den tilltagande internationaliseringen gör det allt svårare att avvika från omvärldens skatter. Självklart gäller det för den mest rörliga skattebasen – kapital – men vi finner i ökad ut-

sträckning att också konsumtionen blir en rörlig skattebas. Låt mig påminna om öltrafiken över Öresund och egenimporten av tyska bilar. Och även om Sverige ett tag till kan ha högre skatter på vissa trögrörliga skattebaser, blir arbitragemöjligheterna mellan högt och lågt beskattat efter hand stora – med välkända konsekvenser.

Erik Åsbrink vet allt detta, han var ju själv arkitekten bakom ''århundradets skatteform''. Men nu ser vi en tendens att den gradvis luckras upp. Skattenivåerna stiger efter hand, vilket tvingar fram nya avdrag och undantag. Värnskatt har vi fått; den skall visserligen avskaffas, men kommer att ersättas med något annat, oklart vad. De ständigt återkommande ändringarna av kapital- och fastighetsbeskattningen är bekanta för alla i denna sal. Likaså den skiftande synen på det som gemenligen kallats ''pigavdrag''. Varför det skall vara möjligt att dra av för hjälp med snickeri och målning men inte för tvätt och städning begriper i alla fall inte jag. Inte heller förstår jag varför det skall vara möjligt att plocka bär obeskattat men inte skura trappan i hyreshuset där man bor. Sanningen är att vårt skattesystem är ett lapptäcke, svårt att genomskåda och med oklara samhällsekonomiska effekter. Det enda vi kan vara verkligt säkra på är att det höga totala skattetrycket kraftigt hämmar vitt arbete i den privata tjänstesektorn. Och det hänger inte ihop med långsiktig strategi för full sysselsättning.

4) Avsaknaden av strategi syns mycket tydligt vad gäller ERM och EMU. Som Erik Åsbrink påpekade har Ekofin-mötet i helgen tagit avgörande steg på väg mot institutionella lösningar och regler för unionens funktioner. Finansministern var själv med i Dublin och fick, enligt media och även honom själv, välförtjänt beröm för budgetsaneringen. Men var står han och regeringen i synen på själva grundfrågan, nämligen om den monetära unionens vara eller icke vara? Om det är bra för Sverige att vara med eller inte? Den kanske allra viktigaste ekonomisk-politiska frågan de närmaste åren. Inget svar: Vänta och se. Detta trots att regeringen är väl medveten om riskerna med att stå utanför, och trots att politiken i övrigt satsar väldigt hårt på att uppfylla konvergenskriterierna.

Det är möjligt att jag är för elak men jag misstänker starkt att detta är politisk taktik; att stats- och finansministrarna, liksom jag själv, egentligen är starka anhängare av en union, men att de av interna, partimässiga skäl vill ligga lågt i frågan just nu.

Detta är möjligen taktiskt ursäktligt, kanske till och med föredömligt. Men jag vill för egen del kunna se upp till landets regering inte bara som föredömen i Machiavellisk taktik utan som inspiratörer och vägvisare i större sammanhang; som ledare, som kan visa vart vi bör gå, varför och hur. På budgetsidan har man visat ett sådant ledarskap. Man kan ha synpunkter på hur det utövats – för egen del tycker jag att saneringen vilat för mycket på skattehöjningar – men det har i alla fall varit ett tydligt, i vissa avseenden ett brutalt, ledarskap.

Motsvarande ledarskap saknas när det gäller den övergripande synen på vad Sverige är i den nya, globala ekonomin, vilka utmaningarna i vår omvärld är och vilka krav de ställer på den svenska strukturen. Möjligen – jag är rädd för att det är troligen – beror det på att regeringen i viktiga avseenden inte har någon klar, strategisk vision.

I så fall är det illavarslande. Ty världsekonomin tar språng. Utmaningarna är stora och växande. En del har gjorts för att möta dem. Men ribban höjs hela tiden. Kraven på omställning skärps. Kort sagt: Jag saknar ''sense of urgency'' i finansplanen; en insikt om

Tabell 1 **Några ekonomisk-politiska experiment 1982−1991**

Superdevalveringen	1982
Tillfällig vinstskatt	1983
Inflationsmål	1984-85
Löntagarfonder	1983
Allmänt pris- och hyresstopp	1984
Prisstopp	1982, 1985
Förnyelsefonder	1985
”Novemberrevolutionen”. Avreglering av den inhemska kreditmarknaden	1985
Engångsbeskattning av försäkringsbolag, m fl institut	1986
”Valpskatt”	1988
Likviditetsindragning	1988
Århundradets skattereform	1990, 1991

att i en värld där hungriga utmanare och konkurrenter hela tiden springer allt vad de orkar, räcker det inte med att ta några försiktiga steg framåt och sedan tro att det räcker med det...

Lars Jonung:

Låt mig få börja med att ge beröm till finansministern. Han har på ett föredömligt sätt lett förnyelsearbetet med att ändra layouten, storleken och typsnittet på årets budget. Tyvärr har energin inte räckt mer än till den yttre formen. Förnyelsearbetet har inte riktigt trängt in i budgetens innehåll.

En ny finansminister gör sin entré i kväll. Vad kommer han att betyda för utformningen av finanspolitiken under de närmaste 21 åren, om vi skall tro Erik Åsbrinks prognos?

Jag vill besvara frågan genom att studera vad Erik Åsbrink gjorde förra gången han satt i finansdepartementet på poster som statssekreterare och biträdande finansminister. Mönstret från den tiden, nämligen från åren 1982−1991, kan ge en prognos om vad som väntar oss.

I Tabell 1 finns en lista över stabiliseringspolitiska åtgärder under åren 1982−1991. Perioden började smått grandiost med en offensiv superdevalvering. Den följdes strax av inflationsmål, prisregleringar i olika omgångar, av vinstindragningar, av valutaupplåningsnorm, löntagarfonder, av finansiell avreglering, valpskatt, engångsindragningar från bankerna och försäkringsbolagen, avreglering av jordbruket, tillfällig sparindragning, av århundradets skattereform, o s v. Tabellen kan göras mycket längre.

Tabellen utgör en imponerande lista av åtgärder. Den vittnar om en betydande policy-optimism och policy-aktivism hos Kjell-Olof Feldt och Erik Åsbrink, de ansvariga för Finansdepartementet under perioden.

Jag vill beskriva åren med Feldt och Åsbrink som de stora experimentens tid. Finansdepartementet behandlade svensk ekonomi ungefär som naturvetenskapsmannen behandlar försöksdjuren i sitt laboratorium. Han testar olika preparat på djuren och undersöker hur de reagerar i hopp om att finna en bättre medicin.

Det brukar stå i läroböckerna att den viktiga skillnaden mellan naturvetenskap och samhällsvetenskap är att inom naturvetskapen kan man utföra experiment. Detta går inte att göra inom samhällsekonomin. Dessa läroböcker är som regel skrivna av utländska forskare som inte känner till svensk stabiliseringspolitik och vad Feldt och Åsbrink gjorde.

Sveriges ekonomi underkastades alltså en rad experiment när Åsbrink senast satt i finansdepartementet. Hur lyckades experimenten? Hur gick det för svensk ekonomi?

Figur 1 **Skillnaden mellan real BNP-tillväxt i Sverige och i OECD-Europa. Procentenheter per år. 1980–1996**

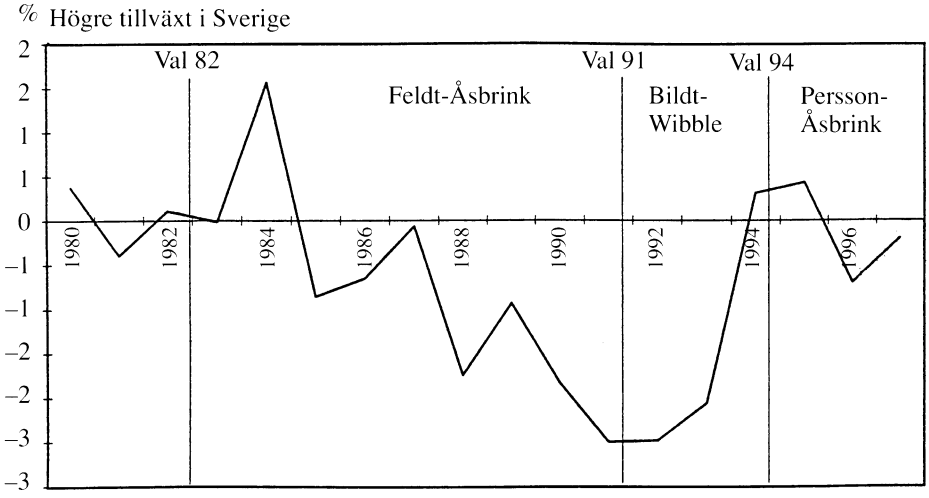

Källa: OECD.

Förra fredagen inledde Erik Åsbrink sin presentation av budgetpropositionen för riksdagen med följande ord. Jag citerar: "Minnet är kort i den ekonomiska politiken." Dessa visdomsord stämmer väl på årets budget. Dess minne är kort. Den börjar med år 1994 då allt elände och allt statsfinansiellt kaos hade utbrutit. Följaktligen saknar vi analys av förloppet som ledde fram till dagens ekonomiska läge.

Låt mig därför raskt friska upp minnet av det förgångna, i synnerhet av eran Feldt-Åsbrink med hjälp av Figur 1. Figuren beskriver skillnaden mellan real BNP-tillväxt i Sverige och i OECD-Europa från 1980 till 1995. När kurvan befinner sig ovanför nollinjen hade Sverige högre tillväxt än i Europa. När det är lägre tillväxt i Sverige än i resten av Europa ligger kurvan under nollinjen.

Figuren demonstrerar klart och pedagogiskt hur det gick utför med svensk ekonomi under 1980-talet. Efter den stora tillväxtkicken av superdevalveringen uppvisade svensk ekonomi fallande ekonomisk tillväxt i förhållande till resten av världen. I början av 1990-talet avslöjades svagheterna i den svenska ekonomin när realräntan steg kraftigt, det finansiella systemet hotades av sammanbrott, arbetslösheten sköt i höjden och budgetunderskotten mångdubblades.

Vi kan i efterhand bara konstatera att de många experimenten medförde att laboratoriet bildligt talat exploderade 1992–93. Åsbrink hann precis komma ut ur laboratoriet och överlämna den tickande statsfinansiella bomben och den stora explosionen till de borgerliga politiker som glatt och aningslöst marscherade in i finansdepartementet efter valet 1991.

Så ser den nya finansministerns historiska meriter ut. Mot bakgrunden av tabellen och diagrammet vill jag beskriva Åsbrink vid sidan av Feldt som den store experimentatorn. Vad kommer han nu att göra som finansminister? Kommer han att experimentera lika våldsamt med vår välfärd som han har gjort tidigare?

Dagens budget är ett tydligt bevis för att Åsbrink på nytt ställer sig bakom ett djärvt experiment – i själva verket djärvare och farligare än några av dem som han kokade ihop under 1980-talet.

Låt mig närmare få utveckla min oro för framtiden, en oro som står i skarp kontrast till vad som Erik Åsbrink sade här, att han kände förtröstan och såg sin budget som en styrkedemonstration.

Sverige har idag ett helt annat makroekonomiskt läge än under 1980-talet. I vissa avseenden är det bättre, framförallt har inflationen tagits ned. Men i andra avseenden är läget desto mer avskräckande. Jag vill betona två allvarliga företeelser.

För det första, arbetslösheten. Den har parkerat sig på ''god europeisk'' nivå efter en kraftig uppgång. För det andra, den relativa stagnationen. Den svenska ekonomins tillväxtpotential och anpassningsförmåga förefaller klart sämre än vad vi trott tidigare.

Låt oss på nytt granska Figur 1 fast nu med trenddragning. Efter nedgången under 1980-talet inträffade en relativ förbättring av svensk tillväxt under Bildt-Wibbles mandatperiod. Vi fick då en kraftig uppgång. Nu ser det åter bekymmersamt ut. Vi har två observationer, för 1995 och 1996, och de pekar utför igen.

Det centrala målet för den ekonomiska politiken bör nu vara att få ned arbetslösheten och att få upp tillväxten, mål som också finns i finansplanens retorik. För att nå dessa mål behövs en korrekt diagnos av orsakerna. Finansplanen saknar här en konstruktiv analys av varför vi har så hög arbetslöshet och varför vi har så knackig tillväxt.

Dagens arbetslöshet bör i första hand betraktas som ett prisbildningsproblem. Vi kan inte öka efterfrågan. Vi kan inte devalvera längre. Vi måste få arbetsmarknaden att fungera mer som en marknad. Det behövs därför åtgärder som påverkar strukturen och nivån på lönerna. Det innebär att den svenska arbetsmarknaden måste liberaliseras, bl a genom individuell kontrakts- och arbetsrätt.

Detta ser jag som ett viktigt inslag i ett nödvändigt systemskifte. Tanken på ett sådant systemskifte lyser dock med sin frånvaro i budgeten. I stället talar finansplanen om korporativa lösningar, dvs lösningar där arbetsmarknadens parter är inblandade i förhandlingar för att ''komma åt'' arbetslösheten. Det är just dessa parter som är problemet och inte lösningen. Det borde vi ha lärt oss av 1980- och 90-talens dåliga lönebildning.

Tillväxten är också kopplad till hur väl prisbildningen fungerar. Det höga skattetrycket och de kraftiga skattekilarna försvårar nyföretagande och tillväxt, speciellt i tjänstesektorn. Skattekilarna slår hårt på dessa områden. Här kan den nyfikne ekonomen utan svårighet finna skattekilar på upp mot 90 procent. Ett enkelt exempel kan belysa detta. För att en hederlig hantverkare skall få ut knappt 1 000 kronor *efter* skatt för att utföra en tjänst åt en hederlig småhusägare, måste småhusägaren arbeta ihop mer än 15 000 kronor när hänsyn tagits till alla former av beskattning.

Åsbrink kunde genomföra den stora skattereformen i slutet av 1980-talet, men varför fortsätter han inte på denna väg idag?

I stället för radikala skatte-, utgifts- och tillväxtreformer talar finansplanen om att initiera ett s k partnerskap för tillväxt. Låt mig citera: ''Landshövdingarna i samtliga län har fått ett förhandlingsuppdrag som bl a innebär ett ansvar för att förslagen förankras hos alla berörda parter. ... Om partnerskap för tillväxt skall lyckas, är det viktigt att såväl statliga organ som kommuner och landsting deltar i arbetet tillsammans med fackliga organisationer och företrädare för näringslivet.''

Hur skall denna text tolkas? Jo, här är ytterligare ett steg mot förstärkt korporativism, dvs en tro att tillväxten kan förhandlas fram i sammanträden. Detta är en föreställningsvärld som jag hoppas tillhör det förgångna. Kan det verkligen vara så att Åsbrink tror att IKEA eller Losec eller AXE-systemet förhandlades fram under landshövdingens ledning? Är detta ett försök att bakvägen visa att varma anhängare av löntagarfonderna som Marjasin och Rosengren som landshövdingar i själva

verket är framtidens tillväxtmotorer om det bara får en ordförandeklubba att hålla i handen? Skall vi möta den nya konkurrensen från Östeuropa och Fjärran Östern med landshövdingsmakt?

Förvisso kan finansministern svara mig här med att regeringen lagt fram en sysselsättningsproposition och en tillväxtproposition. Tyvärr lovar dessa dokument varken sysselsättning eller tillväxt vad jag kan se. Budgetpropositionen däremot lever upp till sitt namn. Den innehåller förvisso en budget men borde innehålla desto mer.

Kostnaden för dagens stora offentliga sektor är betydande. Jag hänvisar till en nyutkommen bok *Skatter, teori och praktik*, där en av Åsbrinks närmaste medarbetare på Finansdepartementet, Ingemar Hansson, är medförfattare. Jag citerar: ''Uppskattningar av den marginella kostnaden för att finansiera ökade offentliga utgifter via ökade skatter tyder på att den indirekta kostnaden i genomsnitt är minst 30 procent av utgiftsökningen.'' Vidare slår författarna fast att ''excess burden stiger med kvadraten på skattesatsen''. Med dagens skattesatser måste läsaren dra slutsatsen att dessa ger upphov till enorma kostnader.

Skattebokens teori tycks inte påverka finansministerns praktik. Åsbrink är stolt över att ha fått något som för tillfället liknar budgetbalans vid en nivå på de offentliga utgifter som mätt som i relation till BNP ligger på världsrekordsnivå, dvs kring 60 procent och kommer att göra det åtminstone seklet ut. Skall man döma av Ingemar Hanssons lärobok, finns starka skäl att ifrågasätta dagens höga offentliga utgiftstryck. Jag hoppas att Erik Åsbrink i morgon kan komma in till Ingemar Hansson och lägga fram det vetenskapliga beviset hur det är möjligt att åstadkomma full sysselsättning och hög tillväxt med dagens höga skattetryck.

Åsbrink var med under 1980-talet att göra ett stort systemskifte, nämligen avregleringen av finansmarknaden, århundradets skattereform och inflationsnedtagningen. Idag framstår dessa åtgärder som ett halvt systemskifte så länge som det inte följs upp med systemskiften på arbetsmarknaden och inom den offentliga sektorn.

Låt mig få återkomma till den store experimentatorn. Åsbrinks nya, djärva experiment under 1990-talet är att utlova en halvering av arbetslösheten och en ökad ekonomisk tillväxt samtidigt som inga fundamentala reformer genomförs beträffande arbetsmarknaden och storleken på den offentliga sektorn.

Detta är en svensk variant av Gorbatjovism, dvs doktrinen att stora framsteg är möjliga utan fundamentala förändringar i strukturen. Vi har sett hur det gick för Gorbatjov.

Utomlands ser vi andra länder genomföra systemskiften. Nya Zeeland är här ett framträdande exempel, där Roger Douglas, socialdemokratisk finansminister, har varit en drivande kraft i processen. Det är förvisso politiskt sett besvärligt och stökigt att lägga om kursen från en korporativ till en marknadsbaserad politik. Vi skall inte begära att Åsbrink ensam skall klara av det och klara av det på den korta tid som han har varit finansminister. Men vi kan åtminstone hoppas att han under de närmaste tjugo åren inte tar ledningen i arbetet att vrida klockan tillbaka till korporativ politik à la 1950-talet med nya inslag av fonder och förhandlingar. Så mycket borde vi ha lärt oss från laboratoriet och alla experimenten att det är denna väg som har givit oss dagens problem.

Åsbrinks nya experiment har inte gjorts tidigare i vår moderna ekonomiska och politiska historia. Det finns därför inga solida, vetenskapliga bevis för att detta experiment kommer att bli framgångsrikt. Experimentet går att genomföra förvisso. Men vad blir resultatet? Vilket arv kommer Åsbrink att lämna efter sig?

Åsbrink har fortfarande chansen, och jag vill uppmana honom att byta rollen som en svensk Gorbatjov till en svensk Roger Douglas, från en konservativ åter-

Figur 2 **Reallön och sysselsättning i EU och USA, 1970–1997**

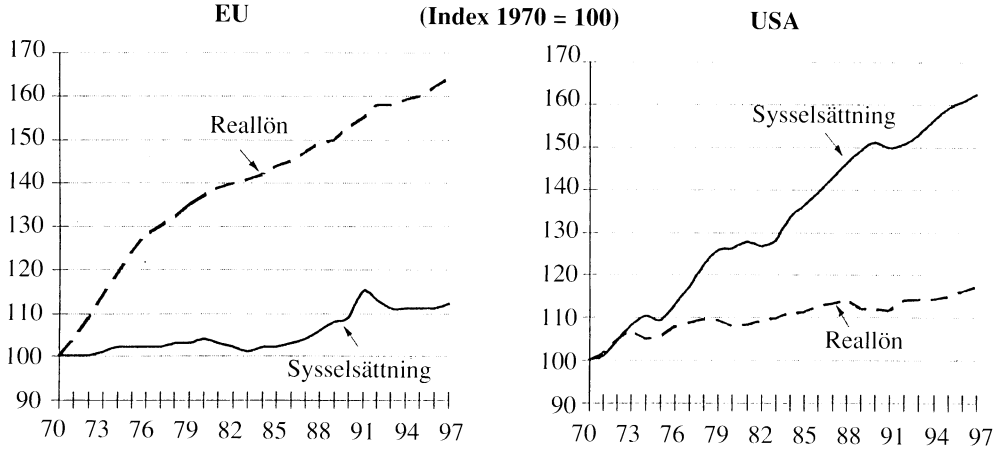

Källa: OECD.

ställare till en progressiv och radikal förnyare. Jag hoppas att rollbytet sker så snabbt att nya katastrofer i högrisklaboratoriet kan undvikas.

Thorvaldur Gylfason:

Herr ordförande, herr finansminister, ärade församling.

Sverige befinner sig fortfarande i efterkrigstidens djupaste ekonomiska kris. Krisen har rötter, enligt min mening, både djupt och ganska långt tillbaka i tiden. Krisen är alltså inte en konsekvens av bristfällig ekonomisk politik från dag till dag utan en konsekvens av en imperfekt ekonomisk struktur och kanske också i någon mån av en inte tillräckligt tillväxtfrämjande samhällsmentalitet. Dessa struktur- och mentalitetsproblem tenderar, som jag ser det, att försvaga och försvåra de ekonomiska reformer som krävs och också att reducera själva sjukdomsinsikten bland breda och viktiga samhällsgrupper. Detta innebär att vägen ut ur krisen kan knappast bli rak och bred.

Men trots allt visar erfarenheten från ett antal länder i olika världsdelar att radikala ekonomiska reformer går att genomföra under diverse politiska förhållanden. Vi befinner oss just nu i ett skede där fler länder nyligen har genomfört radikala och framgångsrika ekonomiska reformer än någon gång tidigare under seklet. Detta faktum borde ge oss anledning till en försiktig optimism.

I Arbetslöshet

Låt mig börja med att visa två bilder för att förklara vad jag menar när jag säger att Sveriges kris är strukturkris och en europeisk sådan i själva verket.

Figur 2 visar utvecklingen i reallön och sysselsättning i EU och USA sedan 1970. I USA har reallönen sedan 1970 ökat med ca 15 procent medan sysselsättningen har stigit med mer än 60 procent. I EU däremot har reallönerna stigit med mer än 60 procent men sysselsättningen har ökat med bara 15 procent. Den långsamma ökningen i sysselsättningen i Europa är inte en konsekvens av den ekonomiska politik som drivs från dag till dag utan snarare ett vittnesmål om bristfällig arbetsmarknadsstruktur, som har bidragit till löneförändringar i otakt med produktivitetsutvecklingen.

Figur 3 visar utvecklingen i reallön och arbetslöshet i EU och USA under samma period. Man ser i stort sett samma feno-

Figur 3 **Reallön och arbetslöshet i EU och USA, 1970–1997**

(Index 1970 = 100)

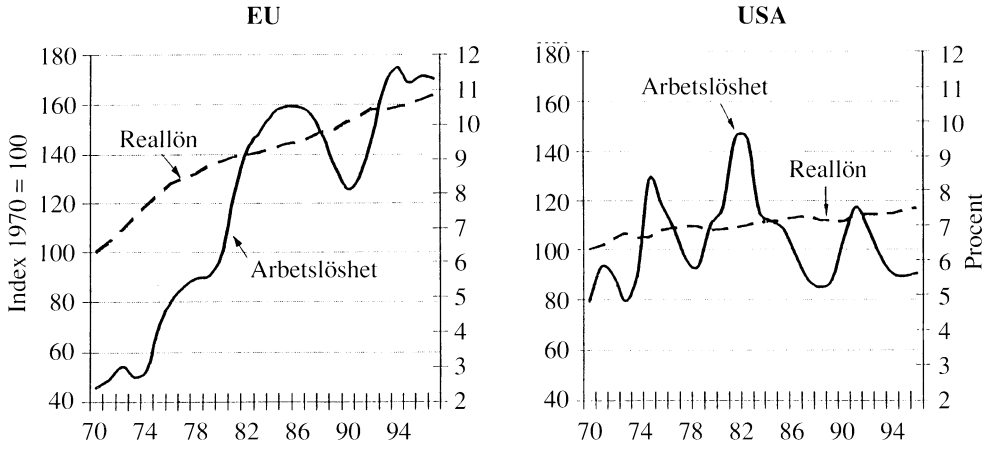

Källa: OECD.

men i bilden, nämligen att medan reallönerna i USA har stigit med ca 15 procent sedan 25 år tillbaka har arbetslösheten fluktuerat kring 6–6,5 procent utan att visa någon trend uppåt. I EU har reallönerna stigit med över 60 procent och arbetslösheten, mätt som procent av arbetskraften, stigit från 3 till 11 procent.

Dessa bilder förklarar sig själva. Utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden under samma period liknar utvecklingen ute i Europa i viss mån: reallönerna i Sverige har ökat med nästan 40 procent sedan 1970, medan den öppna arbetslösheten har fyrdubblats från 2 till 8 procent.

II Ekonomisk tillväxt

Vad behövs för att återställa den ekonomiska tillväxten i Sverige? Sir Arthur Lewis lärde oss för fyrtio år sedan att tillväxt beror på tre viktiga variabler, nämligen investeringar, export och utbildning.

I Figur 4 jämförs Sverige med andra europeiska länder i samma storleksklass. Man ser att i Sverige motsvarar exporten av varor och tjänster ungefär en tredjedel av landets BNP. I Irland och Belgien är exportandelen två gånger så hög: de exporterar nämligen två tredjedelar av BNP. Det är ingen slump att Irland är det land i Europa som har vuxit snabbast de senaste 15 åren. Österrike exporterar också mer än Sverige, liksom Schweiz. Detta gäller också världen som helhet: alla världens länder exporterar i (ovägt) genomsnitt 38 procent av BNP.

Låt oss titta på investeringar. Sverige investerar 13 procent av BNP, bara hälften så mycket som Österrike t ex. Både Irland och Belgien investerar mer än Sverige. Även Schweiz investerar mer än Sverige och det gör också världen som helhet. Dessa siffror visar att den långsiktiga ekonomiska politik som har förts inte har skapat tillräckligt goda förutsättningar för expansion av export och för att företagen skall investera. Genomsnittstillväxten av BNP per invånare har faktiskt varit lika med noll i Sverige de senaste tio åren medan världsekonomin i stort sett har vuxit med 1 procent. De två av de tre pelare som tillväxten vilar på har varit ganska svaga i det här landet. Hur ser det ut med utbildningen då?

Man ser i Figur 5 att kurvan stiger först från höger till vänster och börjar sedan luta mer och mer ner till vänster. Av dem som är födda 1966 t ex har endast 8 procent

Figur 4 **Sweden and Selected Countries: Exports, Investment, and Growth**

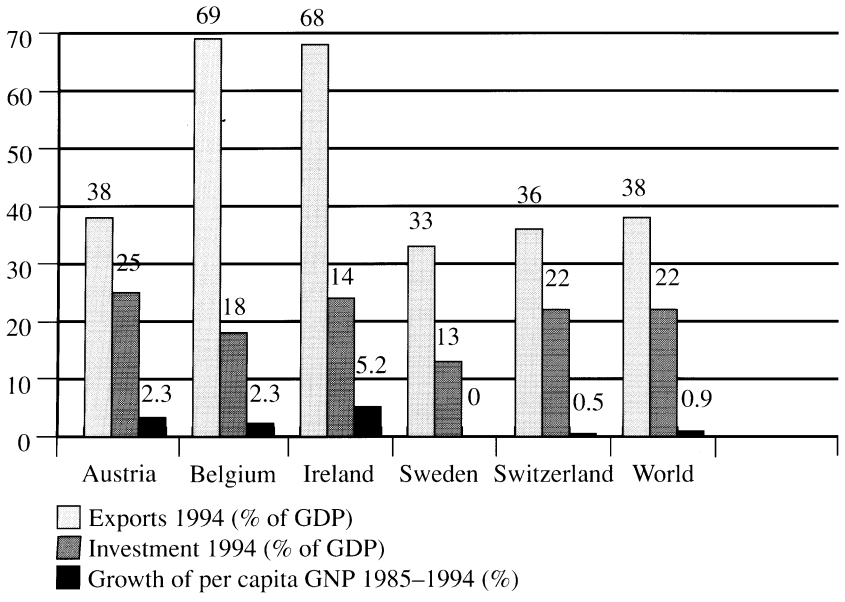

Källa: World Bank Atlas, 1006.

skaffat sig 3 års eftergymnasial utbildning jämfört med 16 procent av dem som är födda 1949. Det här är delvis en naturlig konsekvens av en orimligt låg avkastning på utbildning samt överdriven löneutjämning. Lönestigen har legat på jorden, som Assar Lindbeck har uttryckt det.

Figur 6 berättar en likadan historia. Här ser man andelen av varje årskull med universitetsexamen inom ingenjörskonst och naturvetenskap. Den svenska siffran är bara hälften av motsvarande siffror i Norge, Danmark och Finland. Därför måste man välkomna regeringens satsning på utbildning.

III Sambandet mellan arbetslöshet och ekonomisk tillväxt

Figur 7 visar sambandet mellan potentiell BNP (ljus linje) och aktuell BNP (mörk linje). Den ljusa linjen visar produktionskapaciteten. Den växte med 4,3 procent i årligt genomsnitt från 1960 till 1970. Vi ser ett trendbrott kring 1970: trendtillväxten var mindre än 2 procent per år i genomsnitt från 1970 till 1990. Den aktuella BNP-nivån har dansat ganska tätt runt den potentiella nivån. Det har varit en tendens till överhettning under vissa skeden och till arbetslöshet under andra. Och sedan kan man se den drastiska nedgången under 1990-talet. Det är precis sådana här kurvor som Arthur Okun lekte med under Kennedyadministrationens första månader i USA på 1960-talet. Han fick i uppdrag att hitta svar på frågan: Om man skall reducera arbetslösheten i USA från 7 till 4 procent av arbetskraften, vilka konsekvenser skulle det få för BNP-utvecklingen? Det ledde till formuleringen av Okuns lag som säger att för varje procentenhet man lyckas reducera arbetslösheten med kommer BNP-tillväxten att vara 3 procent högre än vad den annars skulle ha varit.

Gapet mellan potentiell och aktuell BNP i Figur 8 är starkt korrelerat med arbetslösheten. Om man använder ekonometri, hittar man en ekvation som är nästan precis densamma som Okun hittade i

Figur 5 **Andel av årskullar med minst 3-års eftergymnasial utbildning**

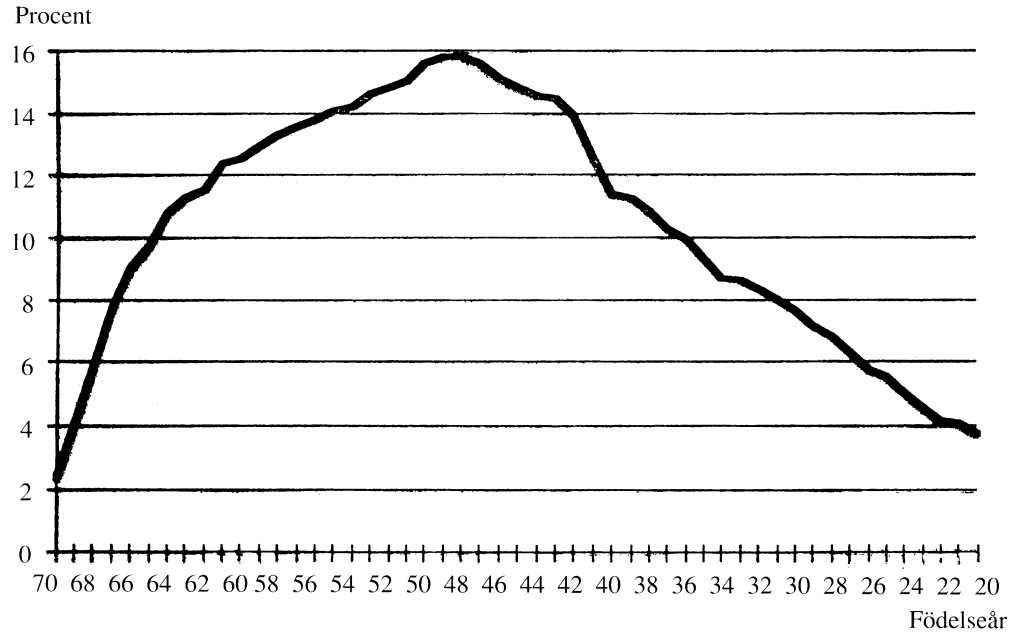

Källa: SCB.

amerikanska siffror från 1940- och 50-talen. Bilden visar, om man använder siffrorna från 1960–1990, att den öppna arbetslösheten är 2,5 procent plus en fjärdedel av gapet mellan aktuell och potentiell BNP. Den totala arbetslösheten är 3,9 procent plus ca hälften av gapet. Det här gör det möjligt att försöka dela arbetslösheten under 1990-talet i tre delar: en naturell komponent, en cyklisk komponent och en residual komponent.

År 1995 var den öppna arbetslösheten 7,7 procent av arbetskraften i Sverige. Okuns lag antyder att den normala arbetslösheten är nära 2,5 procent och den cykliska arbetslösheten är nära 3 procent. Då kvarstår en residual på drygt 2 procent. Det finns enligt min mening minst två möjliga förklaringar till detta. Den första är att kanske den naturliga arbetslösheten har stigit så att den inte längre är 2,5 procent utan närmare 5 procent. Ifråga om den totala arbetslösheten har den stigit från 4 till 8 eller 9 procent med samma resonemang. Om detta är en riktig tolkning, är det en ganska dålig nyhet därför att vi inte vet riktigt hur man skall få ned denna naturliga arbetslöshet. Det enda vi vet med säkerhet är att det skulle ta ganska lång tid.

Det finns en annan tolkning som jag skulle vilja föreslå och den är en lite bättre nyhet.

Det finns en hel del inflexibilitet på den svenska arbetsmarknaden och den har funnits ganska länge. Men under 1970- och 80-talen var inflexibiliteten ingen bindande restriktion, eftersom upprepade devalveringar och en snabbt expanderande offentlig sektor garanterade full sysselsättning så att säga hela tiden i den mening att nästan alla arbetsföra individer hade jobb. Efter den djupa ekonomiska nedgången under 1990-talet kan dessa restriktioner på arbetsmarknaden ha blivit bindande till följd av den inflexibilitet på arbetsmarknaden som funnits hela tiden. Sambandet

Figur 6 **Vissa examina som andel av en årskull 1992**

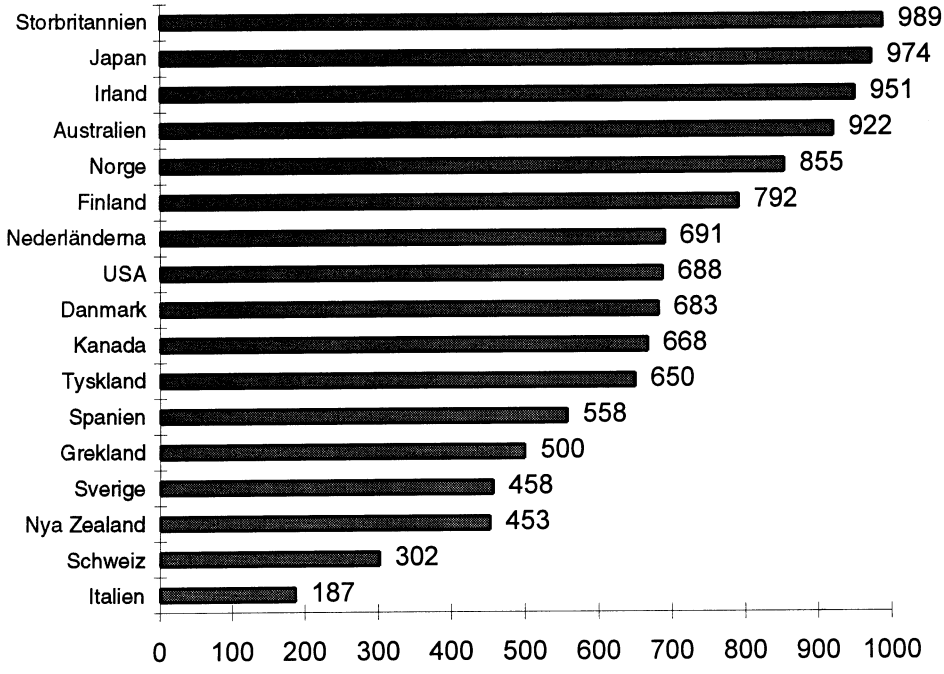

Källa: OECD.

mellan inflexibiliteten på arbetsmarknaden och arbetslösheten diskuteras i Konjunkturrådets Rapport 1997 (se Thorvaldur Gylfason, Torben Andersen, Seppo Honkapohja, Arne Jon Isachsen och John Williamsen: *I otakt med omvärlden? Ett perspektiv utifrån*, SNS Förlag, Stockholm, 1997). Vi märkte inte det tidigare eftersom det ekonomiska läget var så pass bra då. Men vid 1990-talets kris har vi uppmärksammat konsekvenserna. Om denna tolkning är riktig, är det en bra nyhet i den mån att vi kan göra något åt detta: genom att inte bara försöka sätta fart på tillväxten igen utan också genom att liberalisera och decentralisera arbetsmarknaden.

Den viktigaste uppgiften för den ekonomiska politiken i Sverige på lång sikt måste vara att skapa goda förutsättningar för snabb ekonomisk tillväxt genom mer och bättre investeringar, genom mer export och import och genom mer och bättre utbildning på alla nivåer. Snabbare tillväxt kommer säkert att minska arbetslösheten men det är också sannolikt att snabbare tillväxt inte räcker till om man inte samtidigt decentraliserar och liberaliserar arbetsmarknaden genom att göra den mera lik andra marknader, där priser bestäms i stort sett av utbud och efterfrågan. Detta skulle troligen innebära lägre arbetslöshet till priset av något större löneskillnader. Så fungerar arbetsmarknaden t ex i Östasien där arbetslöshet har varit ett ganska sällsynt fenomen under många årtionden. Arbetsmarknaden fungerar också ungefär så i delar av Östeuropa, t ex i Baltikum, i Tjeckien och i Ryssland samt i Nya Zeeland som Lars Jonung redan har nämnt.

Därför säger jag: Sverige liksom övriga EU-länder borde noggrant och fördomsfritt granska dessa förebilder. Tack.

Figur 7 **Aktuell och potentiell BNP, 1960–1995 (Miljarder SEK i 1991-års priser)**

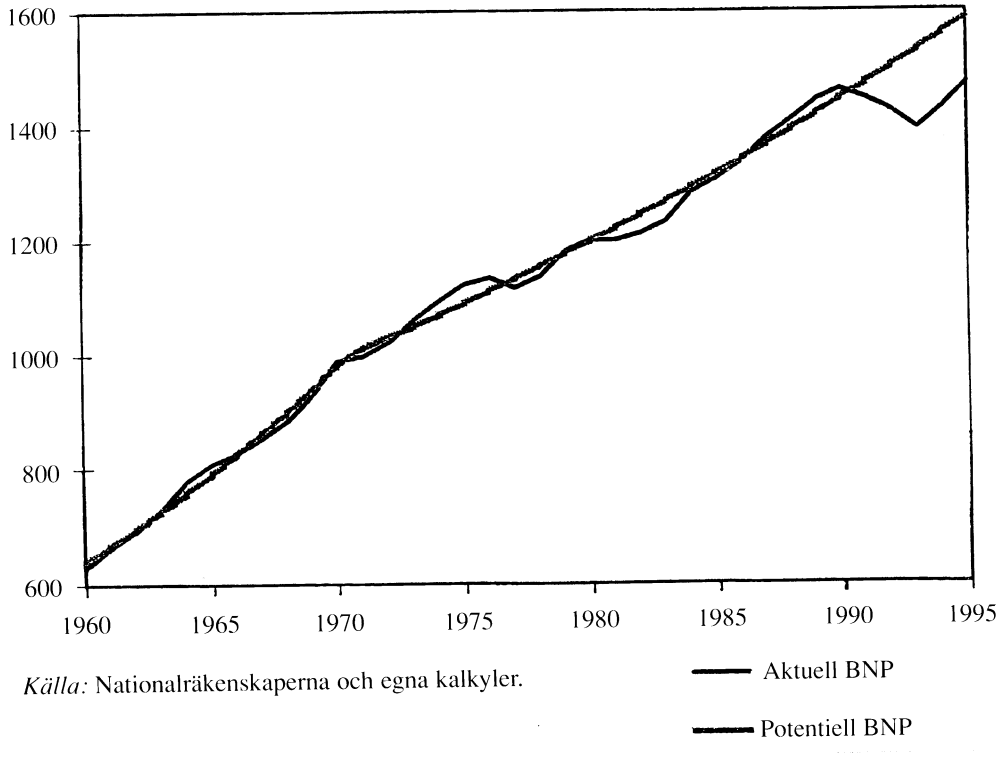

Källa: Nationalräkenskaperna och egna kalkyler.

Lars Bergman:

Nu blir debattordningen följande: finansministern har tillfälle att omedelbart svara sina opponenter. Efter det finns det en kort stund för frågor från övriga deltagare varefter vi avslutar debattrundan. Thorvaldur Gylfason sade dock att han inte tänkte säga något mer i kväll, men han får chansen att tänka om.

Erik Åsbrink:

Jag skall kommentera de tre opponenternas inlägg, dock inte riktigt i den ordning som de har talat, utan jag börjar med Lars Jonung, för att det är lättast och går snabbast.

Det måste naturligtvis vara en svår uppgift som en avsutten ekonomisk rådgivare till Carl Bildt att uttala sig om den ekonomiska politiken förr och nu. Det finns olika tekniker för detta när man hör företrädare från den tidigare regeringen tala. Det finns åtminstone tre alternativ.

Alternativ 1 är tigande, Anne Wibble företräder detta alternativ. Jag debatterade med henne för några dagar sedan, hon sade ingenting och jag tyckte att det var det hederligaste och skonsammaste alternativet.

Alternativ 2, som i samma debatt tillämpades av Mats Odell från kristdemokraterna, var att erkänna alla olyckor som inträffade men hänskjuta dem till den usla opposition som på alla sätt saboterade och förstörde för regeringen och på motsvarande sätt försäkra att framgångarna under den socialdemokratiska regeringen var den utomordentligt ansvarsfulla oppositionens. Det är riktigt att det är på det sättet, men slutsatsen är att vi bör behålla den ansvarsfulla oppositionen som vi nu har och undviker den usla opposition som socialdemokratin företräder.

Alternativ 3 som företräds av Lars Jo-

Figur 8 **Öppen arbetslöshet och gapet mellan potentiell och aktuell BNP i Sverige 1960–1995**

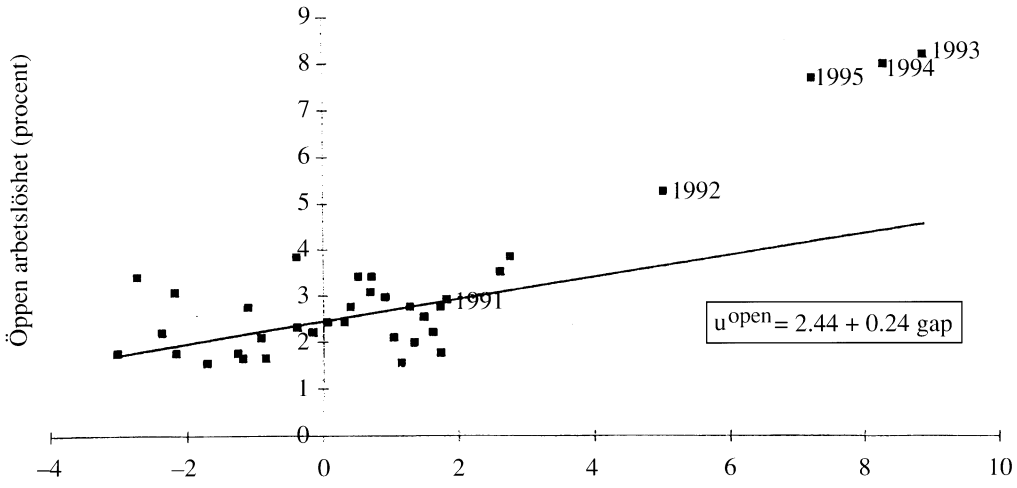

Källa: Nationalräkenskaperna, Arbetsmarknadsstyrelsen och Produktionsgap (procent)

nung liksom av Bo Lundgren i den tidigare nämnda debatten, är att det gick otroligt bra. Diagrammet var skickligt ritat. Jag kan inte låta bli att erinra mig Klas Eklunds många diagram som han tog fram när han var på Finansdepartementet. Det var blå kurvor och det var röda kurvor och alla pekade i motsatt riktning mot vad Lars Jonung visar på nu. Så kan man hålla på att skoja men det är kanske inte så förfärligt konstruktivt. Och dessa stackars landshövdingar som nu hängs ut som några korporativistiska figurer tycker jag har fått för stor betydelse i debatten.

Lars Jonung talade om det höga skattetrycket och de höga skattekilarna. Det har inte sagts något nytt idag som inte har sagts hundra gånger förut. Jag vill bara påminna om en sak. Som jag ser det så är det viktiga inte det formella skattetrycket utan utgiftstrycket. Utgiftstrycket är det implicita skattetrycket. Det blir inte ett dugg mindre snedvridningar och störningar på ekonomin om man låter en del av utgiftstrycket täckas av upplåning i stället för skattefinansiering. Jag tror att det är tvärtom, att det får större skadeverkningar på ekonomin om man så att säga döljer en del av det implicita skattetrycket med hjälp av sedelpressar och upplåning. Det var vad som hände under den regering där Lars Jonung var rådgivare. Utgiftstrycket steg till över 73 procent av BNP. Det ligger på ca 65 procent nu. Detta är det implicita skattetryck som har nedbringats väsentligt under denna regering. Det har i växande utsträckning täckts genom en öppen och hederlig finansiering, vilket inneburit någon höjning av det faktiska skattetrycket i stället för med sedelpressar och lån. Vi ser detta som ett stort framsteg i den ekonomiska politiken. Jag skäms inte ett dugg för detta.

Beträffande det första diagram som Lars Jonung visade: Det kanske inte visar en helt rättvisande bild av den politik som den förra socialdemokratiska regeringen förde. Du glömde en del saker. Jag ber dig att rätta till ett fel som fanns i diagrammet. Det genomfördes ingen skattereform 1986, skattereformen genomfördes flera år tidigare, beslutet togs 1981, den genomfördes mellan 1983 och 1985.

Opponenterna, framförallt Klas Eklund

och Thorvaldur Gylfason, har pratat mycket om behovet av strukturförändringar. Det är inte förvånande. När jag började min karriär som finansminister för ett halvt år sedan, höll jag anföranden om ett trestegsscenario och jag tycker att den bilden gäller fortfarande. Jag beskrev den ekonomiska politiken i tre faser. Den första fasen är stabiliseringsfasen och handlar om att rätta till de fundamentala obalanserna i den svenska ekonomin, inte minst att sanera statsfinanserna. Men det handlar också om att komma till rätta med de stora underskotten i utrikesbalansen och att komma till rätta med den höga inflationen. Den fasen är inte avslutad men vi har kommit ganska långt i det avseendet.

Den andra fasen beskrev jag som en strukturfas, fasen med strukturpolitiska förändringar. Den handlar mycket om det som vi har tagit upp här i kväll och kanske också om en del andra saker. Att få ekonomin att fungera bättre på olika sätt. Att genomföra strukturella förändringar som skapar möjlighet för ökad tillväxt och för att skapa flera jobb.

Den tredje fas som jag talade om är något av en skördetid, då vi skall njuta frukterna av de framsteg som har gjorts i de två tidigare faserna. Som jag ser det är faserna inte åtskilda i tiden utan går in i varandra. Den första fasen är inte avslutad, den kan i viss mening aldrig bli avslutad, för vi måste ständigt hålla ett vakande öga på statsfinanserna och inflationen. Den andra fasen har naturligtvis redan börjat och åtskilliga åtgärder har redan genomförts, det erkänner till och med Lars Jonung. Lars Jonung gick så långt att han sade att det har genomförts ett halvt systemskifte. Systemskifte är ett ord som har negativ värdeladdning i en del öron, men det fanns ändå ett erkännande i den mening att ganska stora förändringar har jag redan varit med om att genomföra. Men det finns förvisso mycket kvar att göra. Vi är kanske inne i den tredje fasen redan nu, men den kommer huvudsakligen senare när det finns tillväxt att fördela och utrymme att höja standarden för människorna.

Jag skall kommentera några av de frågor som har tagits upp. Klas Eklund tog upp arbetsmarknaden. Det är ett viktigt område för förändringar. Det har gjorts en del. Det har genomförts förändringar både av statsfinansiella och strukturella skäl vad gäller till exempel A-kassan eller arbetslöshetsersättning. Förändringar är på gång vad gäller arbetsrätten. De är inte så blodiga och häftiga som Lars Jonung vill genomföra och jag är motståndare till den typ av total avreglering som innebär att alla former av skyddsnät för löntagare avvecklas. Man skulle få en oerhörd obalans och ojämvikt i maktförhållandena på arbetsmarknaden. Jag tänker aldrig medverka till det.

Men visst finns det skäl att göra förändringar. Det är intressant att notera att i en enkät som Dagens Industri utförde är det en ganska stor del av de mindre företagen, större än vad jag hade väntat mig, som överväger anställningar i en kommande konjunkturuppgång. Vi skall göra mera, vi skall finansiera de förändringar som sker i A-kassan.

Klas Eklund tog också upp lönebildningen. Vi måste ange de legala ramarna, vi kan inte överlämna allt till parterna. Jag har sagt att jag inte tror på statlig inkomstpolitik och det är fortfarande min uppfattning. Visst skall staten och ingen annan ange de legala ramarna, ingen annan kan utföra lagstiftning. Men jag talar om att det finns ett stort värde med att en eventuell lagstiftning kommer att ske i samklang med parterna, det bör finnas en samsyn med parterna. Vi har inte detta idag. Jag tycker att vi skall ta god tid på oss och ge dem chansen. Det är en stor fördel att göra detta jämfört med att skapa något som går på tvärs med parternas föreställningar. Vi får inte skapa intrycket att det är vi som bestämmer för då behöver parterna inte heller känna något större ansvar. Det vore förödande. Vi har tid till 1997.

Jag är inte negativ till det privata spa-

randet. Jag har ägnat mycket tid åt att predika vikten av ett stort privat sparande. Vi har haft ett mycket lågt, till och med negativt, privat sparande under vissa tider. Situationen är väsentligt bättre nu. Jag anser att vi skall ha ett ordentligt privat sparande också i framtiden. Problemet är att sparandet idag inte är ett uttryck för en genuin sparvilja utan ett uttryck för rädsla och osäkerhet inför framtiden. Ett sparande som bygger på den grunden har inte någon långsiktig och stabil grund. En ökad optimism och framtidstro är önskvärd. Jag är anhängare av och jag har visat det bl a genom medverkan i skattereformen att vi skapar bättre betingelser för det privata sparandet i Sverige.

Även Klas Eklund var inne på några machiavelliska turer. I vissa sammanhang döljer regeringen sin uppfattning genom machiavelliska turer, i andra fall har vi ingen uppfattning alls. Jag tror inte att man behöver ha fullt så sinnrika förklaringar till saker och ting. Däremot är det på det sättet att vi har vissa processer som får ha sin gång. Det gäller pensionsreformen, EMU och lönebildningen. När det gäller pensionsreformen genomför vi, om det går i lås, en reform som i omfattning är jämförbar med den stora skattereformen och som sträcker sig ännu längre fram i tiden för nu levande människor. Det har gjorts en preliminär uppgörelse mellan fem partier. Det är en besvärlig operation att få dem att hålla ihop, inte bara för socialdemokratin utan också för andra partier. Det handlar om att ge och ta, det handlar om att inget parti har fått igenom sina önskemål till punkt och pricka. Vi genomför nu i höst ett rådslag inom socialdemokratin för att där inhämta medlemmarnas uppfattning. Det är lätt att stå här i talarstolen och säga att ni skall bara bestämma, ni skall bara sätta ner foten, vara brutala, osv. Jag tror att det har ett stort värde att de förändringar som vi genomför har en stark förankring. Det har ibland brustit i det avseendet i det förgångna och därför har vi en stark misstro mot det politiska systemet och mot politikerna. Den misstron skulle inte minska utan öka om vi har den attityden att vi skall strunta i vad folk tycker och bara ''köra över'' och vara brutala. Det får ta lite tid att genomföra detta.

Det gäller i minst lika hög grad EMU-frågan. Jag kan försäkra Klas Eklund att den dagen kommer när jag och hela regeringen och den socialdemokratiska partiledningen mycket tydligt skall tala om vad vi tycker, eller rättare sagt ge vår rekommendation vilket beslut som vi tycker att den svenska riksdagen skall fatta. Det kommer sannolikt att tas nästa vår. Jag tycker återigen att det har ett stort värde att när vi nu har tid på oss och när det handlar om något av så genomgripande betydelse för landets framtid, vi ger människorna en chans att sätta sig in i frågorna, så att vi får en diskussion och att vi kan låta både för- och nackdelar återges. Den här öppenheten som jag har visat nu, jag är övertygad om det, ger förutsättningar för en mycket mera avspänd diskussion än vad som var fallet för bara några veckor sedan, när hela det svenska folket levde i tron att ett etablissemang hade bestämt sig för att till varje pris piska Sverige in i Valutaunionen alldeles oavsett vad det svenska folket tycker. Nu finns det förutsättningar att få en mera avspänd diskussion om detta och att föra en seriös debatt som kan pröva för- och nackdelar med de olika alternativen.

Det var i Thorvaldur Gylfason välgörande att höra en betraktare som kommer utifrån och som inte s a s sitter fast i den svenska ankdammen. En reflektion som jag gjorde när jag hörde inlägget var, om jag tolkar din uppfattning rätt, att de problem som vi har i Sverige och som många vällustigt uppehåller sig vid är vi inte ensamma om. Det är inte så att Sverige är någon unik Gorbatjovstat som skiljer sig på ett ofördelaktigt sätt från andra länder. De problem vi har, har man i andra länder också, ibland mycket mer än vad vi har i Sverige. Det liknar på många sätt andra europeiska länder på gott och ont. Utanför Europa är skillnaderna större men även de

länderna har sina problem.

Jag kan hålla med om mycket vad som sades. Egentligen har det varit ett koncentrat av mitt eget budskap. Vi skall satsa mer på utbildningen. Vi satsar redan men vi kanske skall satsa ännu mera. Vi skall satsa på att höja investeringarna, det var ett av mina centrala teman. Vi har för låg investeringskvot i Sverige. Den är en viktig och avgörande faktor bakom den svaga tillväxten och sysselsättningsutvecklingen. Och vi skall också satsa på en ökad export. Jag kan instämma i vad Klas Eklund var inne på tidigare, nämligen att om vi kan minska vår stora utlandsskuld, som anses vara en stor black om foten inte minst av utländska bedömare, är det värdefullt.

Jag vill allra sist avsluta med att kommentera Lars Jonungs rekommendation att följa hans stora idol, den förre nya zeeländske finansministern Douglas, i spåren. Jag kan försäkra att jag inte kommer att göra det. Douglas blev populär och helgonförklarad i vissa kretsar. Den politik han förde har förvisso lett till stora förändringar i ekonomin på Nya Zeeland. En del av detta är beaktansvärt, en del av detta tycker jag är alldeles förfärligt. Det skall vi undvika i Sverige. Jag tänker inte bara på att han fick sparken utan det ledde också till att han i hög grad bidrog till att slå det nya zeeländska labourpartiet i spillror och därmed var det borta från allt politiskt inflytande. Det är möjligt att det är en önskvärd utveckling i Lars Jonungs ögon, men jag försäkrar att det inte är så i mina ögon.

Lars Bergman:

Bara en talare har anmält sig. Det blir en mycket kort avslutande runda efter talaren.

Rolf Englund:

Jag vill säga några ord om penningmängden.

Lars Jonung och Erik Åsbrink har skällt på varandra. Men det är en ganska underlig samling personer som vi har fått höra här. Herr Åsbrink, som med hjälp av Klas Eklund och under Kjell-Olof Feldts ledning, var arkitekten för 1980-talets politik.

Feldt är nu ordförande i riksbanksfullmäktige med f d vice statsministern Bengt Westerberg som vice ordförande. Lars Jonung var en av Carl Bildts rådgivare när den kända katastrofen utlöstes. De vi har hört är ju själva katastrofens arkitekter och byggmästare.

De har i själva verket sedan mitten av 1980-talet varit i stort sett samma politik som har förts. Det har varit en politik med fast växelkurs. Det har inte varit någon röd-grön röra utan en röd-blå-skär-lila röra, en allmän enighet. Det var bara herr Englund och professorerna Lundgren och Rydenfelt som var emot, alla andra var för.

Carl Bildt sade att ”ett misslyckande skall kallas ett misslyckande’’. Men det var inte bara att det misslyckades utan att det var fel. Det var felaktigt tänkt. Den fasta växelkursen gjorde att det inte gick att höja räntan för att minska överhettningen under herr Åsbrinks tid.

Sedan kunde de inte säga att det har varit fel med fast växelkurs utan man höll god min och räntorna uppe. Man sade att Keynes är förlegad. Keynes sade att om det blir lågkonjunktur skall man först sänka räntan. Om det inte räcker, därför att räntan inte kan sänkas till noll eller under noll, skall man göra något annat. Men ingen finansminister i världen, utöver Anne Wibble, har haft realräntan i topp och stramat åt utgifterna som bot på en lågkonjunktur.

Som man ser av diagrammet över penningmängden har den utvecklats svagt.

Eftersom det var rätt att ha fast växelkurs då, måste våra debattörer också säga att det är bra med EMU. Om det inte vore bra med EMU och fast växelkurs, då skulle allt ha varit fel från början. Och det har det varit. Den fasta växelkursen är, och har varit, själva grundbulten till den svenska katastrofen. Den har administrerats av de herrar vi har hört här i kväll.

Figur 9 **Penningmängd, M3**

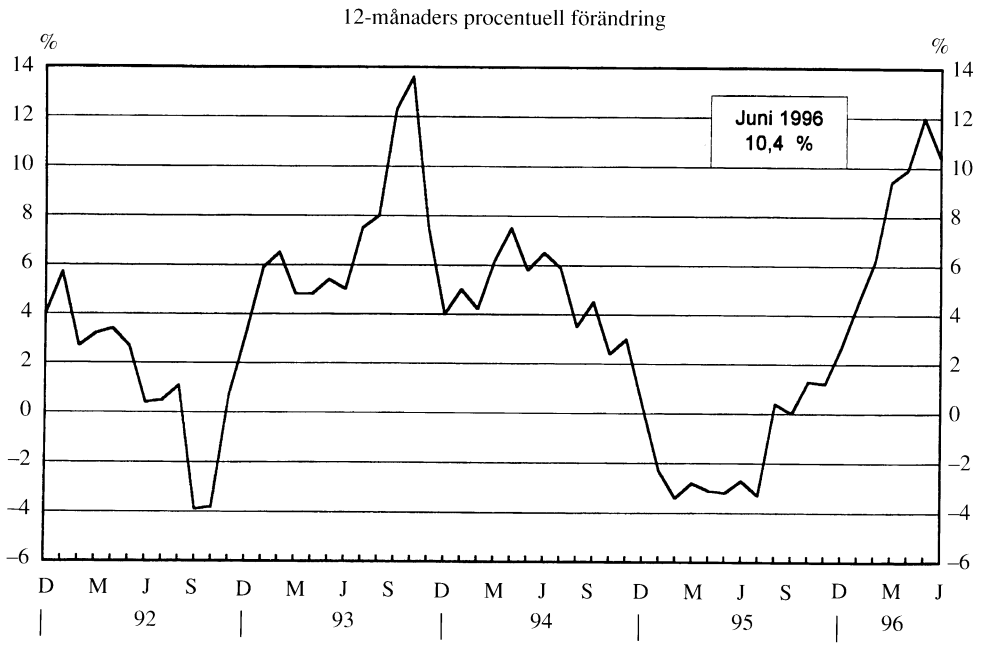

Jag har en fråga också, det måste man ha. Anser ni att det finns ett begrepp inom nationalekonomin som heter "total efterfrågan", och att det är något som man kan, och bör, styra?

Lars Bergman:

Vi har nu omvänd ordning av inledare och sedan en mycket kort avslutning.

Lars Jonung:

Jag vill notera att Erik Åsbrink inte har svarat på den huvudkritik som har kommit från nästan alla opponenter när det gäller budgeten. För det första, hur skall vi få upp den svenska tillväxten? Vad skall vi ha för politik för att få en högre tillväxt? Oberoende hur man vrider och vänder på diagrammen, även om Klas Eklund och jag skulle slå ihop våra kloka huvuden, kan vi knappast visa att den svenska tillväxten har varit högre än den i omvärlden under de senaste 25–30 åren.

Den andra fråga som vi inte fick något svar på är hur vi skall få ned arbetslösheten. Individuell frihet på arbetsmarknaden är någonting obehagligt för många. Men vi har ju individuell frihet när det gäller valet vem vi skall gifta oss med. Varför inte överföra denna fundamentala frihet även till arbetsmarknaden?

Åsbrink har inte heller tagit upp den fråga som har rests här, nämligen om det är möjligt att med dagens höga utgiftstryck få tillväxt i den svenska ekonomin. Utgiftstrycket har sjunkit från 73 till 60 procent, men är detta tillräckligt?

Ett annat problem är Åsbrinks budgetfilosofi. Den genomsyras av ett kameralt synsätt. Erik Åsbrink talar hela tiden om styrka genom budgetbalans. I vanliga fall när denna sal är full med studenter brukar vi lärare i nationalekonomi säga att budgetsaldot är endogent. Det är inte någon målvariabel. Budgetsaldot återspeglar vad som händer i resten av ekonomin. Om den svenska ekonomin drabbas av kraftiga, ne-

gativa störningar, är poängen att budgeten skall fungera som en automatisk stabilisator. Det var precis vad den gjorde under realräntechocken i början av 1990-talet och under OPEC I och OPEC II-krisen. Om vi hade haft som mål att upprätthålla budgetbalans, skulle vi troligen ha knäckt den svenska ekonomin genom att vi hade höjt skatterna och sänkt ersättningsnivåerna mitt under den djupaste krisen. Jag tror snarare att vi skall vara tacksamma för att vi har haft den här typen av inbyggda stabilisatorer. Det är de automatiska effekterna via budgetens konstruktion som har hjälpt oss genom krisen. Att som Åsbrink tala om statsfinansiellt kaos är missvisande om vi ser det ur ett nationalekonomiskt perspektiv.

Erik Åsbrink talade om skördetid. Men för att få en skördetid måste man först bereda marken, gödsla, vattna, plöja, osv innan de nya plantorna dyker upp. Problemet med dagens budget är att den inte visar förståelse för markberedningen, dvs för att skapa gynnsamma tillväxtförutsättningar.

Slutligen säger Erik Åsbrink att han inte vill följa i Roger Douglas spår. Det behöver han inte heller. Jag hoppas att dagens Åsbrink följer den reformorienterade och utbudsorienterade Erik Åsbrink som var med om att påbörja förnyelseprocessen i den svenska ekonomin i slutet av 1980-talet. Detta är min förhoppning.

Klas Eklund:

Jag tycker att finansministerns replik var mycket mer sympatisk i tonen än hans inledningsanförande. Medan inledningsanförandet handlade väldigt mycket om hur bra budgetpropositionen och politiken var, så handlade repliken mer om att söka strukturella lösningar på långsiktiga problem i framtiden. Därmed slog finansministern an en mer sökande och mindre självbelåten ton.

Beträffande trestegsscenariet, med stabilisering först och strukturfrågor sedan kan jag förstå att man av politiska skäl måste ta vissa saker i tur och ordning, att man helt enkelt måste kravla sig upp för att få fast mark under fötterna innan man går vidare. Men även kravlandet förutsätter att man vet åt vilket håll man skall kravla och vad man skall göra när man väl har kommit upp. Jag hävdar att det under stabiliseringens period togs en del återställare, som egentligen stod i strid med den önskvärda långsiktiga inriktningen och som regeringen i en del fall återställt.

Erik Åsbrink säger att vissa processer måste ha sin gång och att man måste acceptera att det tar tid, det gäller pensionsreform, lönebildning, EMU, osv. Men det var inte riktigt det jag talade om. Min fråga var: Vad *vill* regeringen i de här frågorna? Vad har regeringen för vision? Vilken typ av pensionsreform, vilken typ av lönebildning vill man ha? Skall vi vara med i EMU eller inte? Erik Åsbrink sade att vi skall få reda på det. Täckelset skall falla. Det låter som om Erik Åsbrink har sin bild klar men av olika skäl inte vill avslöja den. Det var precis det jag misstänkte. Vad är det för typ av ledarskap?

Åt vilket håll skall man då dra? Några indikatorer och ledtrådar kan man få genom att titta på vad som sker runt om oss. Det är väldigt svårt att kvantifiera utveckling, tillväxt, struktureformer, osv. Men det finns ett antal sådana försök. Man kan ha olika synpunkter på hur kloka de är. Låt mig bara nämna två sådana rapporter: Den ena är ”The Global Competitiveness Report”, som årligen ges ut av World Economic Forum. I år har den fått en grundlig teoretisk översyn av bl a Jeffrey Sachs från Harvard.

Här mäts 49 länder i åtta olika avseenden:

- Öppenhet
- Offentlig sektor
- Finansiellt system
- Infrastruktur
- Teknologi
- Management

- Arbetskraft
- Institutioner

Man rangordnar dessa och viktar ihop efter en modell som Sachs och hans kollegor har utarbetat. Man kan säkert ha invändningar mot metoden. Den intressanta slutsats som man får ut är likväl att de fem mest framgångsrika länderna när det gäller attraktionskraft på den globala marknaden är Singapore, Hongkong, Nya Zeeland, USA och Luxemburg. Sverige kommer på 21:a plats. Det som tynger mest av allt är den offentliga sektorn; där är vi 47:e. I de flesta andra kategorier ligger vi runt mitten. Vi kommer högt på forskning och teknisk kompetens. Högst ligger vi faktiskt på management.

Ett annat exempel är en rapport som McKinsey Global Institute gjorde i fjol, ett ambitiöst försök att studera produktivitetsutvecklingen i Sverige på annat sätt än vad svenska makroekonomer har gjort. De har studerat bransch för bransch och jämfört svenska branschers resultat med bästa konkurrenter i olika länder. De fann att Sverige kännetecknades av omfattande ''produktmarknadsregleringar'': regleringar, kartseller, monopol, avsaknad av riktig konkurrens. Det har gjorts en del framsteg, allra tydligast i den finansiella sektorn. Men i många fall har liberaliseringen av ekonomierna gått minst lika snabbt i konkurrentländerna.

Många exempel gavs i McKinseys studie. Det tydligaste var livsmedelskedjan: från det genomreglerade jordbruket, via den kartelliserade livsmedelsindustrin, till det likaledes kartelliserade grossistledet och till slut – det oligopolistiska detaljhandelsledet. Inte undra på att den svenska maten för konsumenten varit både dyr och dålig. Det är en intressant slutsats.

En annan slutsats är att benchmark i de nya tjänstesektorerna, där de nya jobben skall komma, ofta ligger i USA. Det är inte i Europa vi hittar de bästa föredömena, utan bortom oceanerna.

Båda dessa studier tillsammans säger en del om vart världsekonomin är på väg. Vi behöver inte lita på alla detaljer, men studierna målar ändå en bild av vilken typ av förändringar som krävs. De visar också att det är ganska bråttom, därför att förändringarna sker så snabbt i andra länder. Det vore sympatiskt om Erik Åsbrink inte bara anslog en sökande ton utan faktiskt också pekade tydligt vart regeringen vill, inte brutalt utan pedagogiskt, med all den övertygelse som Erik Åsbrink kan visa i andra fall, som inflationsbekämpning, behovet av stram budgetpolitik, osv. Om Erik Åsbrink och Göran Persson kunde använda hela sin pedagogiska skicklighet och finess till att förklara och diskutera också de här frågorna, tror jag att mycket vore vunnet, inte bara för den ekonomiska politiken utan för Sverige i stort.

Erik Åsbrink:

Timmen är sen och jag känner att det inte är läge nu att gå in djupare i olika frågeställningar som har rests.

Jag vill knyta an till den trestegsmodell som jag har nämnt. Jag tycker ändå att det är något väsentligt att under de senaste två åren har oerhört mycket av kraft och mental styrka använts till att sanera statsfinanserna och att få ordning på själva fundamentet i den svenska ekonomin. Det har dominerat tillvaron och jag tror att det har varit riktigt att göra så. Resultaten har infunnit sig nu till stor del och det innebär att det helt klart kommer att finnas en möjlighet att frigöra kraft och mental styrka åt strukturella förändringar och efter hand mera åt den s k skördetiden och fördelningspolitiska frågor. Jag tror inte att det hade kunnat göras på ett annat sätt. Jag måste på nytt säga att påståendet att det egentligen var bra med så stora underskott, att det var automatiska stabilisatorer och att utan de stora underskotten skulle allt varit mycket värre, jag vänder mig bestämt mot detta. Att saldot varierar med konjunkturen är sant och så kommer det att vara i framtiden också. Men det talar för

att man skall ha en ordentlig fallhöjd. Det är faktiskt ett gott argument för att vi skall arbeta med starka offentliga finanser med överskott som motto. Då har man en fallhöjd och det hade vi inte förra gången. Mycket av det underskott som uppkom berodde inte på automatiska stabilisatorer utan på en slapp budgetprocess och en dålig politik.

Det är klart att jag i vår omvärld inte har mött uppfattningen att man uttrycker sin stora uppskattning att Sverige har åstadkommit detta stora underskott. Jag möter oerhört stark kritik och misstro och i vissa fall också skadeglädje. På motsvarande sätt blir man allt mer positiv när vi kan reda upp detta. Tydligen har man en annan syn på detta i vår omvärld.

Jag har också ägnat mycket av min tid idag åt att diskutera tillväxt och arbetslöshet och hur vi skall hantera dem. Jag påstår inte att jag sitter inne med ett fullständigt recept hur vi skall hantera de frågorna och jag tror inte att någon annan gör det heller. Här finns det behov för en sökande attityd och en öppenhet och lyhördhet för att ta till sig nya idéer och nya förslag.

När det nu på nytt efterlyses ledarskap, denna gång utan brutala inslag men dock ledarskap, vill jag säga att det är en viktig del i den ekonomiska politiken, oavsett om det handlar om budgetsanering eller strukturpolitik eller fördelningspolitik. Det är också viktigt och det är något som både akademiska ekonomer och bankekonomer och andra inte behöver bekymra sig fullt så mycket om, att den politik vi för måste ha något slags botten, något slags förankring, hos det svenska folket. Vi lever trots allt i en demokrati och vi skall slå vakt om den demokratin. Det finns en betydande misstro mot det politiska systemet, mot ett etablissemang, som är rätt eller orätt. Vi beskylls för att strunta i vad folk tycker, att handla mer i egna intressen än i det svenska folkets intressen. Om man vill finna ett stöd och en förståelse för åtgärder som vidtas, får man inte ta lätt på dessa frågor. Man måste inse att det ibland tar lite tid, lite längre tid än vad man själv skulle vilja, för att få förståelse och förankring för de nödvändiga åtgärderna. Om man inte iakttar den regeln, kommer det obönhörligt att straffa sig och det svenska folket kommer inte att vilja vara med och vi får en helt annan utveckling. Det är en avvägning, den demokratiska förankringen å ena sidan och ledarskapet å andra sidan. Den måste göras, den får inte tippa över alltför mycket åt det ena eller andra hållet.

Om jag skall uttala mig om en vision, kan jag peka lite på det jag snuddade vid i mitt inledningsanförande. Jag jämförde vissa perioder i modern svensk historia när vi har haft en lyckosam utveckling. Det kan låta väldigt tillbakablickande och orealistiskt att tro att vi kan återupprepa detta. Det kan vi naturligtvis inte. Förutsättningarna är ju i många avseenden fundamentalt annorlunda, inte minst den internationella utvecklingen. Det vore bra om Sverige på nytt kunde visa upp en bild med hög tillväxt, full sysselsättning och utrymme för både stigande reallöner och reformer och samtidigt ha, det är basen för det hela, ett expanderande och blomstrande näringsliv, låg inflation, stark utrikesbalans och starka offentliga finanser. Det är ingen dålig vision, om vi kan återskapa ett sådant tillstånd. Gärna för mig, om det innebär att Sverige kan klättra uppåt igen i den liga av nationer som vi jämför oss med, att vi kan återta den position som vi faktiskt har tappat under de gångna 20-30 åren.

Lars Bergman:

Nationalekonomiska Föreningens debatt om finansplanen och den ekonomiska politiken är därmed slut för sextiotredje gången. Vi gläder oss åt att det skall bli åtminstone 21 gånger till. Jag tackar Erik Åsbrink för en tankeväckande och stimulerande debatt. Jag föreslår att vi tackar samtliga inledare med en varm applåd.